

Tesi doctoral presentada per En/Na

Anna M. CALVERA SAGUÉ

amb el títol

"Sobre la formació del pensament de William Morris"

per a l'obtenció del títol de Doctor/a en

FILOSOFIA

Barcelona, 16 de setembre de 1988.

**Facultat de Filosofia
Departament de Història de la Filosofia,
Estètica i Filosofia de la Cultura**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

1.9. 1883-1890. Morris Socialista.

El 13 de Gener del 1883, el mateix dia en que era elegit "Honorary Fellow" a Oxford, Morris s'afiliava a la Democratic Federation ¹⁷³ La DF era aleshores una petita organització d'esquerres que volia convertir-se en el partit independent dels treballadors estabuint-se com alternativa al radicalisme polític de la classe obrera anglesa. Quan Morris hi va ingressar, era una de les poques formes polítiques existents a l'època, sinó l'única, que s'oposava a la política dels radicals des d'una posició més a l'esquerra presentant-se com una organització de classe. En el cas de Morris, l'ingrés a la DF constitueix el fet que marca definitivament la seva adhesió al socialisme tant pel que fa al seu pensament com a la practica política. Així, el mateix dia 13 de Gener Morris comunicava la seva decisió en una carta afirmant

"I am truly glad that I have joined the only society I could find which is definitely socialistic" ¹⁷⁴

Moltes són les raons que s'han adduit per explicar l'adhesió de Morris al socialisme ¹⁷⁵, o, per emprar les seves propies paraules, de la seva "conversió" al socialisme ¹⁷⁶. La utilització d'aquesta paraula pot donar peu a confusions importants respecte del socialisme de Morris, com de fet ha succeït. És fàcil veure en la decisió d'integrar-se al moviment obrer una conversió en el sentit religiós del terme ¹⁷⁷, també és plausible veure-hi una mena de rite iniciàtic en el sentit exposat per les millors narracions èpiques de les cultures més primitives, i no seria estrany que, intimament, Morris ho visqués així. A més de ser un sistema de pensament, un marc teòric d'anàlisi de la realitat i un objectiu polític, el socialisme de Morris no deixava de ser una causa per la qual lluitar i es va dedicar a ella amb la passió pròpia del "convertit" ¹⁷⁸. No obstant, això només explica una part de l'activitat socialista de Morris, la que fa referència a la practica política i sobretot a la quantitat d'errors tàctics que, a nivell estrictament polític, va cometre com a dirigent d'una organització amb veleïtats polítiques. A nivell teòric i filosòfic, la "conversió" de Morris és una decisió llargament elaborada en les conferències dictades durant el període immediatament anterior de la seva vida. En aquest sentit, val la pena constatar que Morris decidí incorporar-se a un partit socialista abans de descobrir els autors més importants d'aquesta tradició de pensament, des de Marx i Engels fins a Owen i els socialistes utòpics. El seu socialisme fou, doncs, una conclusió pròpia deduida a partir del seu pròpi pensament i de la revisió dels diversos autors que, des d'una posició clarament no

socialista sinó burgesa, com Carlyle, Ruskin, Arnold i Mill, desenvoluparen la crítica sistemàtica de la societat industrial i, en aquest context, fou Mill el que, "malgré lui", feu veure a Morris la viabilitat política i històrica del socialisme ¹⁷⁹ Des d'aquesta perspectiva, el socialisme resultà ser la solució política descoberta a través de la llarga reflexió efectuada en les conferències sobre l'art i el disseny, l'arquitectura i els objectes d'ús, les condicions de vida en la seva època i les característiques de la societat que li havia tocat viure És, doncs, una conclusió fonamentalment teòrica i ètica a la que Morris arriba pel desenvolupament del seu propi pensament.

D'altra banda, si l'adhesió al socialisme no només fou de caràcter filosòfic sinó que, a més, Morris decidí vincular-s'hi activament i militar en un partit, aquesta és ja una decisió més complexa a l'hora d'explicar-ne les causes Una sola cosa és segura, tant les cartes de l'època com alguns passatges de les conferències del període anterior reflexen com Morris feia temps que sentia imperiosament la necessitat de passar a l'acció i intentar fer alguna cosa per a canviar la situació de la seva època ¹⁸⁰

En qualsevol cas, independentment dels motius que l'impulsaren a afiliar-se a un partit socialista, el fet és que la militància política fou l'activitat més important durant tot aquest període de la seva vida Per això si l'ingrés a la DF pot considerar-se la data que marca l'inici d'aquest període, la seva sortida de la Socialist League el 1890 constitueix l'esdeveniment que el clou Aquesta és, doncs, una etapa profundament marcada per les activitats i les experiències polítiques, les quals influiran necessàriament en altres aspectes de l'obra de Morris i més concretament en el seu pensament És lògic, doncs, que la seva biografia s'ocupi preferentment de qüestions polítiques ¹⁸¹ De tota manera, Morris no va abandonar totalment les seves ocupacions professionals i artístiques a causa de la política encara que aquestes se'n veieren afectades En alguns casos, va reduir considerablement la seva dedicació a elles, com és el cas de la col·laboració a la firma, en d'altres, la il·luminació de manuscrits o la seva labor literària, quedaren substancialment modificades

Quan Morris va ingressar-hi, la Democratic Federation era encara una organització molt petita que s'havia fundat el 1881 amb el beneplàcit de Marx en el moment en que el nou Govern Liberal decidí continuar la política imperialista del gabinet anterior i aprovà la segona invasió de l'Àfganistan i denegà l'estatut d'autonomia a Irlanda ¹¹⁰ Per aquella època, els radicals liderats per Chamberlain tenien ja representació parlamentària i es distingiren per la defensa dels interessos imperialistes, o, per dir-ho amb la gerga de l'època, "jingoists", especialment en l'afer Irlanda Henry Mayers Hyndman, aleshores fundador i màxim dirigent de la DF,

recullí els valors antiimperialistes que tradicionalment havia defensat la classe obrera anglesa per oferir una alternativa política més a l'esquerra dels radicals, presentant-se des de bon començament com una organització de classe dins els mateixos Clubs Radicals. Aquests havien estat, amb els sindicats, els nuclis polítics on tradicionalment s'havia organitzat la classe obrera. A l'època en que Morris s'hi va afiliar, la D.F. estava discutint encara l'ideari socialista i tractant la possibilitat de convertir-se a Anglaterra en aquell tipus de partit socialista pel que Marx i Engels havien lluitat a la resta d'Europa. La col·laboració de Morris fou decisiva en aquest procés fins al punt que un dels seus primers actes polítics fou la defensa de l'acceptació de l'ideari socialista en els estatuts del partit i la proposta de canviar el nom per afegir-hi el terme "social" ¹⁸³. Des d'aleshores, el partit s'anomenà Social Democratic Federation (S.D.F.).

Henry Mayers Hyndman, màxim dirigent de l'organització i el principal ideòleg, era un marxista convençut que havia estat fins i tot admès a casa dels Marx. Tanmateix, la seva amistat personal amb Marx no fou molt durable i Engels sempre es va mostrar recelós al seu respecte ¹⁸⁴. Hyndman va publicar un llibre sobre el pensament de Marx sense citar-lo, cosa que molesta considerablement Marx i provocà la seva separació. A causa d'això, l'organització de Hyndman, malgrat ser l'únic grup polític que es declarava marxista, no va poder disfrutar de la protecció ni de l'ajuda de Marx i Engels amb posterioritat a la seva fundació ¹⁸⁵. Dins la tradició del socialisme anglès, Hyndman és una figura complexa i contradictòria en la línia política emprada pel partit però va influir considerablement en Morris. En primer lloc, fou ell qui l'adreçà als escrits de Marx i a la resta d'autors socialistes, com els utopistes francesos i Owen ¹⁸⁶.

Hyndman era una persona autoritària que tenia molt clar el seu rol de màxim dirigent del partit. Encara que coneixia perfectament l'obra de Marx, no fou mai una persona de gran capacitat teòrica ni tampoc d'una gran originalitat filosòfica. La seva contribució principal fou, com a màxim, la de donar a conèixer en els medis anglesos el pensament de Marx però aviat es queda tancat en els aspectes més reduccionistes i mecanicistes d'aquest pensament, cosa que, amb el temps, havia de deixar la seva organització ancorada en un radicalisme immobilitista ¹⁸⁷. Tenia la personalitat pròpia del polític i les seves preocupacions principals eren les qüestions tàctiques i no dubtà en conduir el partit en operacions clarament oportunistes d'una eficàcia més que dubtable. Aquest fou el cas de la decisió de presentar-se a les eleccions subvencionat pel partit Tory ¹⁸⁸. De tota manera, la imatge política de Hyndman queda sempre una mica desfigurada a partir de la comparació amb Morris, qui, només ingressar a la S.D.F., esdevingué el líder

més carismàtic de l'organització, cosa que, inevitablement, creà una certa rivalitat entre els dos homes. Per una part, el fet que una figura de tant prestigi com Morris decidís ingressar a la seva organització era tot un esdeveniment ja que donava a la SDF la possibilitat d'aconseguir un cert renom en els medis polítics i d'experimentar un cert creixement en els cercles intel·lectuals, que, d'altra banda, eren aquells on més addictes al socialisme es trobaven ¹⁸⁹, però per l'altra, la personalitat de Morris, amb la profunditat i la originalitat teòrica del seu discurs, el seu carisma personal, la qualitat literària dels seus parlaments, i el seu aspecte tant poc convencional ¹⁹⁰, suposava per a Hyndman un antagonista de molta categoria ¹⁹¹. Les desavinences polítiques entre ambdós homes no tardaren en arribar i, quan a finals del 1883 s'obria en el si de l'organització la primera crisi política que desembocaria en una escissió i la fundació de la Socialist League el 1884, es trobaven en els bandos oposats.

Moltes són les causes que motivaren l'escissió. Una d'elles es sense cap mena de dubte l'autoritarisme personal de Hyndman i la seva intransigència política ¹⁹². També hi col·laborà el recel que Engels sentia per la persona de Hyndman, cosa que el feu aprovar i celebrar la decisió de crear un partit independent d'ell. De tota manera, els problemes esclataren en relació d'una qüestió estrictament política: la fracció del partit liderada per Hyndman plantejà l'oportunitat de presentar-se a les properes eleccions i participar en la lluita parlamentària. Morris, Engels, i d'altres membres del partit, pensaven que, fins i tot en el cas que aquesta política fos adequada des d'un punt de vista molt genèric, era encara prematura ¹⁹³. Entre els defensors de la posició anti-parlamentària es trobaven els que durant molt temps foren els amics i col·laboradors més estrets de Morris: la filla més gran de Marx, Eleanor, el seu company Edward Aveling -ell i Belfort Bax eren potser els que tenien una formació filosòfica més sòlida entre tots els membres del partit-, Belfort Bax, el filòsof que més ajudà Morris en la comprensió del pensament de Marx ¹⁹⁴, J.L. Mahon que esdevindria el secretari general de la SL, Andreas Scheu, un refugiat austriac decorador de professió, que vivia a Glasgow i era el representant del partit a Escòcia, i, finalment, Frank Kitz i Joseph Lane que poc anys més tard complirien el gir polític de la Lliga vers l'anarquisme. Pel que fa a Morris i el seu pensament polític, aquest fou el segon moment de la seva vida en que va haver de formar-se una opinió clara sobre el sistema parlamentari si bé, ara, la seva valoració quedava matisada des de la perspectiva pròpia del socialisme ¹⁹⁵. El problema polític que constituïa la institució del Parlament suposava per a Morris una de les qüestions centrals de la seva reflexió al llarg de tota la seva experiència de militant, un problema tactic

que hauria d'enfrontar-lo a tots els seus companys socialistes i el nucli teòric que defineix el "purisme" de la seva posició política. De tota manera, la reflexió més important al respecte es desenvoluparà posteriorment, quan la política parlamentària sigui debatuda en el si de la S.L. a finals dels anys 80 oposant socialistes i anarquistes

L'escisió tingué lloc el 27 de Desembre del 1884 en una de les reunions ordinàries del Comitè Central. El tema del debat era la qüestió parlamentària però la reunió aviat es transformà en una moció de censura al lideratge de Hyndman i la seva conducta en el procés de formació de la S.D.F. a Escòcia. Scheu a Glasgow havia intentat muntar una branca del partit, Hyndman, temeros del protagonisme de Scheu, havia estat conspirant contra ell amb la cèdula d'Edimburg a la que pertanyia Mahon. Aquest darrer arriba a la reunió portant tota la informació sobre les maniobres de Hyndman. Donades a conèixer, quan es plantejà la votació que Hyndman proposava, el resultat s'inclina definitivament en contra d'ell. Immediatament després d'haver guanyat la votació, Morris s'aixecava per llegir la dimissió de tots els principals dirigents de la fracció contrària a Hyndman en la que també comunicaven la decisió d'abandonar la S.D.F.¹⁹⁶ El dia 30 del mateix mes es fundava la Socialist League, de la que Mahon en fou nomenat secretari general i Morris en redacta el manifest de fundació, el text que relacionava els principals polítics fonamentals de la nova organització. En la mateixa reunió, es decidí crear una publicació periòdica, THE COMMONWEAL, per donar a conèixer els principis del socialisme i la política de la Lliga, amb un plantejament similar al que havia inspirat JUSTICE, organ de la S.D.F. Per consell exprés d'Engels que dubtava de les capacitats periodístiques dels seus camarades, la nova publicació era mensual. Morris i Aveling van ser nomenats per als càrrecs d'editor i director, i subdirector, respectivament. El Maig del 1886, amb un gran esforç econòmic per part de Morris, la revista esdevingué setmanal. Aleshores, Bax substituï Aveling en les funcions de subdirector.

La revista fou, des de bon començament, una publicació irregular quant a la qualitat filosòfica i política dels seus articles però les seves debilitats principals eren més aviat de caràcter periodístic.¹⁹⁷ Hi van publicar escrits la majoria de militants de la Lliga, fins i tot Engels col·laborà en el primer número amb un text, *England in 1845 and in 1855* -posteriorment reeditat en el prefaci del seu llibre *The Condition of the Working Class in England* - De tota manera els diversos assaigs componen una contribució important i molt interessant en relació a la divulgació de les idees socialistes i a la producció autòctona dins d'aquesta tradició. Des del punt de vista de Morris, el 'WEAL com era denominat familiarment,

constituí una plataforma fonamental per la formació i difusió del seu pensament fins al punt que només ell es pot considerar un autor original en la contribució al pensament socialista ¹⁹⁸. En les pàgines de COMMONWEAL apareixeren la majoria d'escrits importants d'aquesta època, des de poemes, conferències i articles de fons, fins a les seves dues novel·les polítiques, *The Dream of John Ball* i *News of Nowhere*, publicades per entregues durant el 1889 i el 1890 Morris tenia també en el 'WEAL una secció fixa, en la que mitjançant unes notes curtes, exposava les seves idees sobre els fets concrets amb que s'enfrontava la Lliga, analitzava qüestions d'actualitat, i explicava la línia política del partit. Aquestes notes componen una font documental molt important per conèixer el seu pensament polític, la seva concepció del partit i de la lluita política. Emergeix en elles la figura del dirigent polític.

Diversos esdeveniments socials i polítics articulen la vida del Morris socialista. Alguns succeïren per la pròpia dinàmica del partit, d'altres són fets històrics que Morris va viure des de la posició de militant. Totes elles es reflexaren en les seves idees modificant-ne en alguns casos aspectes importants del seu pensament. El fet que, en tant que militant i dirigent polític, Morris participés molt freqüentment en actes i reunions públiques com orador, l'obliga a preparar molts escrits de caràcter teòric i a concretar molt més acuradament el seu pensament sobre l'art i la societat. Cal tenir en compte que aquesta és l'època on el seu pensament queda definitivament format. Per aquesta raó, el fet més destacat d'aquesta etapa de la vida de Morris és el considerable increment de l'activitat de conferenciant degut a la intensitat de les campanyes a Londres per una banda, i a la necessitat de fer proselitisme i guanyar adeptes per tot el país, especialment en els districtes industrials. Malgrat que aquesta intensitat hagués decaïgut respecte d'anys anteriors, serveixi a modus d'exemple la relació d'actes en què havia de participar una setmana del febrer del 1889:

"I go tomorrow, Saturday, by night train to Glasgow, and lecture for the branch on Sunday evening. On the Monday I lecture to certain art students on Gothic Architecture, which I dare say will be rather a new subject to them, and will a good deal surprise them. On the Tuesday I give an address at the School of Art and Crafts. On Wednesday I go to Edimburgh and lecture for the branch there. On Thursday I go to Macclesfield and lecture (Arts and Crafts) to the School of Art there. Friday I come home, with pretty well enough of it." ¹⁹⁹

Durant tota aquesta època, Morris va viatjar sovint per tot el país, de vegades per motius professionals, d'altres, la majoria, invitat com a conferenciant pels militants locals del partit, molt sovint dos o tres persones que intentaven formar una nova branca. En la majoria de casos, Morris era la primera persona que parlava de socialisme dirigint-se a un ampli públic.²⁰⁰ La finalitat principal d'aquests viatges era l'organització de les cèlules de la Lliga a les províncies i donar suport als militants que estaven intentant muntar-les. Gran part de l'agitació, però, tingué lloc a ciutat. A Londres, Morris aviat es convertiria en un dels protagonistes habituals dels carrers, a més de dictar conferències en sales per tots els barris, s'el podia trobar en parcs i places participant en mitings a l'aire lliure, o venent les publicacions del partit al carrer a totes les hores del dia. Parafresajant les seves paraules al *The Earthly Paradise*, un articulista contemporani resumia la seva imatge de Morris com "a singer of hope in the streets of London".²⁰¹ Ell mateix recull aquesta experiència escrivint un diari, *The Socialist Diary*, en el que durant tres mesos del 1887, va anar prenent nota dels diversos llocs on conferenciava, de les seves impressions de l'auditori i l'efecte que, des del seu punt de vista, produïen les seves paraules.

Els fets polítics en els que Morris va participar com a protagonista són generalment campanyes d'agitació i mobilitzacions populars, les quals, a més de lluitar per una determinada reivindicació, eren aprofitades per fer proselitisme i divulgar els principis del socialisme. El primer acte polític de Morris fou assistir a la manifestació convocada per celebrar el primer aniversari de la mort de Marx.²⁰² Quan encara era militant de la SDF, la campanya més important fou la realitzada en defensa de la llibertat d'expressió per derogar la prohibició de parlar en els espais públics - "the open air speech" - Intervènia en aquest tipus d'actes i utilitzar les plataformes oratòries populars com Marble Arch fou una de les primeres decisions polítiques de la SDF. El perill que aquests llocs es convertissin en instruments de propaganda política insurgent aconsella el Govern de prohibir-los i de reprimir-los. Això provoca una sèrie de manifestacions i aldarulls pels carrers de Londres en un dels quals Morris va ser detingut per primera vegada si bé fou deixat desseguida en llibertat quan la policia va saber la seva identitat.²⁰³ L'anecdota dona peu a no pocs comentaris i a una famosa caricatura de l'escena en els diaris. A partir d'aleshores, Morris fou durament criticat per la premsa benpensant que li retreia la seva doble condició d'empresari capitalista i de socialista, acusant-lo de deshonestedat. Malgrat que Morris no se senti amb l'obligació de contestar tals acusacions, aquestes l'afectaren i durant un temps va estar plantejant-se

si abandonar la seva doble condició, o quina havia de ser la seva actitud com empresari. Al final resolgué modificar l'estructura empresarial de la firma ampliant el nombre de socis i donant participació en els beneficis a mes empleats 204

Les activitats polítiques de Morris desenvolupades a la Socialist League són, per ordre cronològic la campanya per les vuit hores laborals a principis del 1884, les manifestacions dels desocupats en contra de l'atur i pel dret al treball durant el 1885, els actes de protesta per la condemna a mort dels anarquistes de Chicago que provocaren dos dels successos més significatius en la història del moviment obrer anglès, "The Bloody Sunday", i la gran manifestació frustrada de Trafalgar Square el novembre del 1887, la vinculació de la Lliga amb la primera gran vaga de miners de la zona de Northumberland en la qual el partit va prendre per primera vegada contacte amb un moviment obrer veritablement organitzat, el 1889, Morris fou el representant anglès al Congrés de París de la II Internacional Socialista, el mateix any, Morris i Crane participaren en un congrés d'art celebrat a Edimburgh -la clara intencionalitat política dels seus parlaments provoca prou escàndol en l'auditori i ambdós artistes foren acusats per la premsa de voler dinamitar el congrés- En aquest mateix any s'inicia una crisi interna en la Socialist League que desembocaria en una escisió tant important que suposaria la fi de la Lliga com a partit socialista i de la militància política de Morris 205

La manera com cada un d'aquests esdeveniments influiria en Morris es logicament diferent, però indubtablement cada un d'ells li va servir per matisar i reelaborar les seves idees polítiques i el seu pensament. Així, per exemple, la campanya per les vuit hores i les manifestacions en contra de l'atur li feren replantejar-se el significat polític i l'eficàcia de les mobilitzacions populars en uns termes molt diferents als que havien inspirat la seva reflexió a l'època de la Qüestió Oriental. El fet que la majoria d'aquestes manifestacions acabessin en aldarulls i actes de vandalisme li va fer analitzar l'oportunitat que per a un partit polític obrer i socialista podia tenir el trobar-se immiscuit en aquests fets tal i com estava fent la SDF de Hyndman i quina credibilitat política podia reportar aquesta vinculació. Morris tractà abastament el problema en les pàgines de COMMONWEAL intentant demostrar perquè eren contraproductius els actes vandàlics en les mobilitzacions obreres. El problema prengué tot un altre to quan a la tardor del 1887 succeïren els fets del Bloody Sunday i la repressió policial en la gran manifestació del diumenge següent convocada a Trafalgar Square. La rapidesa amb que la policia aconseguí la dissolució de les nombroses masses que es dirigien a la plaça abans de que cap de les columnes organit-

zades podés arribar-hi va suposar un dels fracassos més importants que conegué la lluita obrera en aquella època. Els fets tingueren interpretacions i valoracions molt diferent segons els protagonistes dels esdeveniments. Morris s'ho va prendre, bàsicament, com una llicò d'estratègia militar en el control d'una ciutat. Tal i com va relatar els fets a les pàgines del 'WEAL, el cap de la policia havia demostrat com es poden neutralitzar amb molts pocs homes i poc armats però ben organitzats una quantitat ingent de persones desorganitzades i sorpreses. Els fets del Bloody Sunday, en canvi, li feren descobrir la crueltat de la repressió quan és indiscriminada i la violència amb que es pot arribar a tractar uns possibles insurgents per molt pacífiques que siguin les seves demostracions i les seves intencions. Això li feu comprendre per una part que la revolució seria àrdua i difícil, que molt probablement seria violenta i equiparable a una guerra civil.²³⁶ La descripció més acurada de la visió morrissiana d'aquests fets es troba al *News on Nowhere* en el passatge en que Morris explica el procés de la revolució. En qualsevol cas, ambdós successos confirmaren Morris en una sospita que l'assetjava des de començaments d'any que la revolució no seria immediata sinó que s'allunyava en un futur cada vegada més imprecís.²⁰⁷

La crisi política oberta a la Lliga s'inicià vers el 1887 quan una de les branques de Londres torna a plantejar la qüestió de la política parlamentària i proposà un debat per a decidir la posició del partit al respecte. Aquesta vegada, però, entre els parlamentaristes s'hi trobaven algunes de les persones que s'hi havien oposat a l'època de la SDF. Entre aquests hi figuren Eleanor Marx, Edward Aveling i el propi Engels.²⁰⁶ Morris es mantingué ferm en la postura antiparlamentarista, cosa que li ha valgut sovint l'acusació de "purista".²⁰⁹ La qüestió, tal i com es va plantejar aquesta vegada consistia en aprovar una moció en els estatus de manera que la Lliga contemplés dins la seva política la possibilitat d'incorporar-se a l'activitat parlamentària i concórrer a unes eleccions si calia. En aquell moment, el problema no era en absolut immediat ni la Lliga es trobava en les condicions objectives com per abordar una contessa electoral per això aviat esdevingué una qüestió de principis.²¹⁰ L'argumentació de Morris era, bàsicament, la mateixa que en l'ocasió anterior però ara va haver de definir molt més clarament la seva postura. Consistia bàsicament en rebutjar la política parlamentària atenent-se només a la situació de debilitat quant a forces i a capacitat d'implantació en que encara es trobava la Lliga sense que això signifiqués negar la via parlamentària en termes absoluts, pensava que aquesta era una decisió que podia esperar i, per tant, que calia esperar abans de prendre-la. En el fons, però, Morris també temia que la complexitat de la política parlamentària fes oblidar als socialistes quina era la seva

missió autèntica i distreure'ls d'ella, ocupats com estarien amb una política de negociació i de passadís²¹¹. El partit havia de dedicar-se encara a la funció prioritària del proselitisme, a divulgar els principis del socialisme i a educar les masses obreres per a que prenguessin consciència de classe: en summa, continuar amb les tasques d'educació, d'agitació i d'organització, que constaven en la capçalera de la Lliga dibuixada per Walter Crane²¹².

Des del punt de vista de Morris, la polèmica té interès fonamentalment pel que fa a la seva visió de la lluita política i la seva concepció d'un partit socialista. Des del punt de vista teòric adquireix un interès addicional pel fet que d'altres formacions ideològiques i polítiques, des de dins de la Lliga o des de l'exterior, prengueren part en ella. Per una part, els militants marxistes principals seguiren els Aveling i Engels assumint la posició parlamentarista. En termes polítics, aquesta era una postura similar a la que, ja per aquella època, començava a defensar la Fabian Society, però calia encara establir les diferències que separaven ambdós plantejaments. Fou precisament Morris qui d'una manera més directa s'enfrontà a la Fabian Society definint els principis del socialisme marxista i, aviat, la qüestió parlamentària esdevingué el cavall de batalla respecte dels Fabians. El debat s'amplià arran de la publicació de *Signs of Change* (1888), una selecció de set conferències socialistes de les més famoses de Morris, la Fabian Society publicà una crítica del llibre en que posava de relleu el "purisme" de Morris ridiculitzant-lo com un romàntic amateur a qui manca visió política perquè no ha comprès on estaven els problemes veritablement seriosos. Morris no tardà en contestar fent una crítica d'un dels llibres de Sydney Webb en la que posava de manifest les debilitats teòriques quant a visió del socialisme i comprensió de la història que, des del punt de vista marxista, contenia el text de Webb²¹³. De tota manera, malgrat les profundes diferències ideològiques que separaven Morris de la Fabian Society, la polèmica no comportà un distanciament en l'amistat que sentia per alguns dels membres més significats, com G B Shaw -no es pot oblidar que la seva filla May era també membre de la Fabian Society- Morris continuà sent un orador convidat sovint a conferenciar a la seu de la Fabian Society i alguns Fabians continuaren participant en actes organitzats per la Socialist League, principalment a les famoses sessions organitzades per Morris en el soterrani de casa seva²¹⁴. De la mateixa manera, alguns dels escrits més polèmics de Morris des de la perspectiva dels Fabians foren publicats per la Societat. Aquest és el cas d'una de les conferències de Morris molt conegudes que porta per títol *Communism* publicada en un dels *Fabian Tracts*²¹⁵.

Ara bé, allà on la polèmica sobre el parlamentarisme de la Lliga fou realment important fou en relació als anarquistes. Feia temps que a la Lliga

s'hi sentia una forta influència anarquista car molts membres ho eren.²¹⁶ En el moment que sorgí la qüestió parlamentària, els anarquistes es trobaren discutint un principi fonamental del seu ideari i, lògicament, radicalitzaren les seves posicions en la postura antiparlamentarista on es trobava Morris. La crisi es perllongà almenys durant dos anys. Atès el creixement experimentat per la component anarquista de la Lliga foren els parlamentaristes qui fracassaren en fer acceptar la seva posició i, el 1887, dimitiren del Comitè Central i s'organitzaren en una una petita fracció resistent composta per la branca de Bloomsbury i per la d'Edimburgh, dirigits per Mahon. A partir d'aleshores, s'inicià el procés de desintegració de la SL a mesura que les diverses branques de tot Anglaterra anaren definint les seves posicions ideològiques. Algunes caieren sota el control absolut dels anarquistes, d'altres sortiren de la Lliga per ingressar en bloc a la SDF, i d'altres adoptaren la postura parlamentarista independitzant-se de la Lliga. Serien aquestes darreres les que es trobarien vinculades al procés de formació de l'ILP i posteriorment del Partit Laborista.²¹⁷ A Londres, el procés es precipità des del moment que s'escindí la branca de Bloomsbury. Durant tot el 1888, la fracció anarquista s'organitzà més i anà adquirint força fins que es feu amb el control total de l'aparell del Partit. Morris fou apartat de l'editoria de COMMONWEAL i la publicació passa a ser un diari anarquista.

Durant tota la lluita, Morris es trobà entre dos focs: per una part no compartia les idees fonamentals d'uns anarquistes que cada vegada se li escapaven més de les mans, però, per l'altra, dissentia profundament de la posició reformista implícita en el parlamentarisme que li semblava una mena de renúncia als principis socialistes veritables. Malgrat que, quant a les seves idees, Morris es va mantenir sempre ferm en una posició ni anarquista ni reformista, això el col·locà en una situació adversa per ambdues línies i fou aquesta seva ambigüitat la que més contribuï a la desintegració de la Lliga.²¹⁸ La polèmica en contra dels reformistes i dels Fabians l'aproxima a la posició dels anarquistes però aquests tampoc no pogueren veure en ell un aliat. Des que la Lliga havia optat pel no-parlamentarisme, Morris no havia parat de marcar diferències entre el seu pensament i els anarquistes a través de conferències i articles al WEAL, per la qual cosa aquests intentaren cada vegada més apartar-lo dels llocs de responsabilitat del partit. D'aquesta manera, fou també Morris qui, a Anglaterra, conduí la polèmica entre socialisme i anarquisme.²¹⁹ A finals del 1890, Morris abandonava la Lliga perduda ja tota esperança sobre el seu futur com a partit dels socialistes. Tot just acabava de publicar les darreres entregues del *News of Nowhere*. El seu comiat del partit i de la militància tingue lloc

amb un important article publicat al 'WEAL el 15 de novembre del 1891, *Where Are We Now?* en el qual Morris feia balanç de la situació i dels diversos esdeveniments en què havien participat ell i la Lliga al llarg d'aquests set anys. Poc temps després, el grupuscol anarquista en que s'havia convertit la Lliga desapareixeria del mapa polític després que alguns dels seus membres més significats realitzessin actes terroristes, fossin detinguts i durament reprimits.²²⁰ Es cloïa així una de les experiències més importants, però també menys eficaces des del punt de vista polític, de la història del moviment obrer anglès.

Pel que fa a l'evolució de Morris & Co durant aquest període, Morris va seguir-ne encara al front si bé va anar delegant gradualment moltes de les seves atribucions en d'altres persones. John H. Dearle, un antic empleat de la firma, assumí les funcions de director tècnic i de principal dissenyador. May Morris aviat es faria càrrec de la secció de brodats, aportant-hi la majoria dels nous dissenys.²²¹ D'altra banda, Morris també va reduir considerablement les seves activitats com a dissenyador, i, curiosament, es reservà per a si el disseny d'estampats. El 1883 Morris & Co era ja una fàbrica d'articles per a la decoració instal·lada a Merton Abbey. En els seus tallers es confeccionaven tot tipus de teixits, des dels més industrials als més artesanals, es produïen estampats de coto i indians, es tenyien els materials de base, es teixien catifes a mà i a màquina, es feien tapissos, i es seguia amb la producció de vitralls per a us domèstic i amb la fabricació de cadires. Per aquella època, l'estil Morris estava totalment consolidat en els seus trets més característics i perfectament acceptat pel públic. No obstant, per aquesta mateixa època va començar el seu declivi. Sorgiren d'altres propostes artístiques creades per dissenyadors més avantguardistes seguint les directrius marcades per William Godwin i per Whistler a través del moviment esteticista, paral·lelament, havien aparagut dissenyadors més joves, alguns d'ells vinculats a nous corrents estilístics com l'incipient modernisme. Molts d'ells crearen associacions professionals per difondre les seves creacions, i molts d'ells, el 1882, iniciaren les gestions per crear una única associació de dissenyadors, la Arts & Crafts Exhibition Society, que, el 1888, organitzaria la primera mostra dels seus productes. Així, a mitjans dels anys 80, l'estil Morris començava a ser superat pels nous corrents i no tardaria en arribar el moment en que es lloaria l'obra de Morris com a producte històric i el seu creador elevat a la categoria d'antecedent de tothom.²²² D'aquesta manera, Morris es trobava artísticament superat en vida pels esdeveniments i pels seus propis contemporanis. Aquesta qüestió l'havia preocupat com artista i com a professional a finals dels anys 70, l'època en que s'estava posant de moda

l'estil Godwin - és més, aquesta és una qüestió que tractà abastament en les primeres conferències-; però per contra, a mitjans dels anys 80 ja havia decidit ser fidel a si mateix i continuar amb el seu propi estil Morris & Co, si bé sempre va ocupar un lloc privilegiat en les activitats de les Arts & Crafts, va anar quedant-se relegada a un franja molt concreta de públic, aquella més reàctia a acceptar les innovacions avantgardistes i que més va tardar a seguir la moda del moment

Pel que fa concretament a la persona de Morris, un cert desinterès per les qüestions de disseny s'observa en aquest període, ocupat com estava pels problemes polítics del socialisme. La firma funcionava per si sola hi havia incorporat tots els oficis que l'atreïen com a creador i la tasca organitzativa estava pràcticament resolta. Burne Jones continuava dissenyant per les seccions de vitralls, d'una manera cada vegada més mecànica, i per a la secció de tapissos, Webb estava dedicat quasi exclusivament a l'arquitectura, i Morris es concentra en el disseny d'estampats, única activitat de disseny que mantingue fins quasi bé al final de la seva vida. La distància de Merton Abbey respecte de Londres feia que Morris només pugés a la firma unz vegada per setmana. Hi restava dos dies seguits i aleshores dissenyava els seus estampats, comprovava els productes i supervisava els tallers, però rarament participava directament en les activitats de confecció. Només en els treballs d'interiorisme Morris continuà assumint la direcció artística del projecte fins pràcticament el 1890, època en que encara reduí més la seva dedicació a la firma fins al punt de vendre-la a d'altres socis. En aquest sentit, la dècada dels 80 integra tant el període de més activitat de Morris al front de la firma (1880-1885) com l'inici del seu gradual retir (1886-1890).

Pel que fa a les seves activitats d'escriptor, el període socialista de Morris fou ambivalent. Per una banda, es consolidà la fase de retraïment poètic iniciada després de la publicació de *Sigurd the Volsung* (1876) però per l'altra augmentaren considerablement el nombre dels seus escrits teòrics. Ates que gran part de la seva militància política consistí fonamentalment en dictar conferències arreu d'Anglaterra, dedica la major part dels seus esforços a preparar aquests textos. Mantenint la mateixa estructura assagística de les conferències anteriors, Morris intentà fer encara més comprensible el seu missatge, atent per trobar el to adequat per als auditoris als que s'adreçava, compostos en la major part de treballadors i militants socialistes. Conjuntament amb tots els escrits periodístics elaborats per a publicacions com COMMONWEAL, JUSTICE i d'altres òrgans de partits d'esquerra, aquests escrits componen l'obra teòrica i filosòfica de Morris, aquella en la que es dedica no només a explicar els principis del

socialisme sinó a exposar la seva peculiar i personal aproximació al pensament socialista. Continuava explicant les mateixes idees sobre l'art i la vida dels homes, la societat, i la relació entre passat i futur, que havia anat exposant en les primeres conferències interpretant-les, ara, des del marc teòric que li aportà l'obra de Marx ²²³

No obstant, encara que siguin les conferències els escrits més destacats d'aquesta època, Morris publicà d'altres obres de caràcter més literari. Durant els primers anys de militància, Morris va escriure alguns poemes en motiu de les activitats socialistes molts dels quals foren musicats i utilitzats sovint com a cançons de lluita *Chants for Socialism*. Tota la seva formació poètica i literària sobre la tradició de l'èpica i dels romanços antics eixia ara per cantar el moviment obrer, l'única dimensió èpica de la societat de la seva època ²²⁴. Alguns dels poemes havien aparegut ja en revistes i publicacions, principalment en els òrgans dels partits socialistes i, com a tals, tingueren una gran difusió entre els treballadors. Aquest experiment literari es continua en un llarg poema titolat *The Pilgrims of Hope* aparegut l'abril del 1885 a COMMONWEAL. El poema explica l'exode d'uns treballadors obrers amb el transfons de la Comuna de París, l'esdeveniment de la història recent que, en els darrers temps més atreia l'atenció de Morris. Era la primera vegada que abordava una temàtica contemporània, i, degut al marcat estil poètic de Morris, l'experiment no fou massa reeixit, almenys Morris no es va sentir mai molt orgullós d'ell. Mantenia el plantejament epic però li fou molt difícil trobar l'expressió creïble des del punt de vista contemporani car no podia utilitzar el recurs del somni ni de l'univers del "romance" tan característic del seu estil ²²⁵. Poc temps després, Morris emprenta la traducció de l'*Odissea* de la que en publica un primer volum l'abril del 1887. Aquesta labor ocupava el poc temps lliure que l'activisme polític i les tasques professionals li deixaven. Mai no considerà aquesta obra amb la seriositat pròpia del literat o del traductor acadèmic, constituïa més aviat una forma d'esbarjo desenvolupada individualment en els moments de descans i de retraïment personal ²²⁶. De tota manera, a través d'aquesta traducció, Morris recupera d'alguna manera el plaer per l'escriptura i vers el final del període, l'any 1888, apareixeria la primera d'una sèrie de novel·les llargues o de rondalles que Morris escriuria fins al final de la seva vida. Aquesta, *The House of the Wolfings*, també és significativa perquè marca l'inici d'una nova aventura artística de Morris que culminaria amb la fundació de la Kelmscott Press a principis del 1890. Atès que, tant aquesta sèrie de novel·les com la relació estrictament biogràfica existent entre elles i l'experiment tipogràfic conformen un bloc particular i coherent en el conjunt de l'obra de Morris, i

que es perllongà fins al final de la seva vida, aquestes es tractaran més en detall en considerar les experiències de Morris en la dècada dels 90

Pel que fa als aspectes personals, aquesta etapa de la vida de Morris presenta algunes particularitats respecte a les anteriors. Els aspectes més significatius excedeixen, però, l'àmbit domèstic restret. En aquest darrer, s'havia assolit una nova forma d'estabilitat familiar. Quan Morris va ingressar a la DF tenia ja quasi cinquanta anys, les filles havien crescut i no tardarien a incorporar-se, elles també, a les activitats polítiques si bé com a militants de base. Jenny, que continuava malalta amb crisis intermitents restà, una mica al marge però no així May, qui no només ingressà a la Socialist League liderada pel seu pare sinó que també va ser una de les fundadores de la Fabian Society. A finals de la dècada, May es casava amb un militant socialista.

La posició de Jane Morris en aquesta època és una mica més complexa. Per una banda, Jane inicià per aquesta època una nova relació íntima extramatrimonial, cosa que la mantingué apartada del seu marit i les seves activitats polítiques. De tota manera, el que no hi tingués una vinculació directa no implica necessàriament que les rebutjés i molt menys que fos totalment reacia a elles. Encara que aquesta hagi estat la imatge més habitual de l'esposa de Morris dins la tradició socialista, no hi ha cap constància clara del seu refus més enllà del testimoni directe de les persones que conviueren amb la família durant el període, i, en conjunt, poques són les persones que donen aquesta imatge.²²⁷ Janey continuava sent la persona estranya i misteriosa que Henry James va descriure en la seva primera visita a Queen Square: és per tant prou plausible que, degut al seu caràcter, Janey Morris no es comportés d'una manera molt afable amb els convidats i visitants socialistes de Morris. Segons assenyala Kelvin en la darrera edició de la correspondència de Morris²²⁸, les cartes dirigides per Morris a Janey en aquesta època no demostren cap tipus de retraïment per explicar-li les seves experiències polítiques com a socialista. Si el nombre de cartes disminueix en els anys de militància més intensa, això pot ser degut en gran part al nou afer amorós de Janey i l'actitud de distanciament que adoptava Morris en aquests casos. En qualsevol cas, en la correspondència de Janey amb el seu nou amant, Wilfrid Scawen Blunt, així com en les memòries d'aquest darrer, hi ha indicis prou reveladors de les simpaties de Jane per la causa política de William Morris.

De tota manera, allà on Morris va trobar una incomprensió més manifesta fou entre els seus amics més propers. Burne Jones es va sentir sempre disgustat pel socialisme de Morris i considerà sempre l'experiència com un rotund fracàs, una malversació de les possibilitats artístiques de

Morris en un moviment que no va saber aprofitar-lo ²²⁹. Ambdós amics es distanciaren en aquesta època però no suficientment com per perdre l'amistat. Aquesta resorgiria en una nova col·laboració artística a l'època de la Kelmscott Press. De tota manera, Morris renuncià a tractar segons quins temes amb Burne Jones. El fet més curiós fou que, en el cas de Morris, aquest distanciament ideològic no es traslluí en una reconsideració de la pintura del seu amic i no li fés sentir les diferències que, a nivell cultural i artístic, existien entre ell i el que Burne Jones i el seu estil representaven.

La relació amb Georgiana Burne Jones és tornà més complexa del que ja era. No hi ha cap constància respecte de l'actitud presa per Georgiana front al socialisme de Morris si bé, per les cartes que Morris li va dirigir en aquesta època, és fàcil veure el crític més insidiós de les postures vitals i polítiques de Morris en la figura d'aquesta amiga. Almenys, Morris senti sempre la necessitat d'explicar llargament les seves idees, de considerar la situació i de justificar-se a si mateix i les seves opcions. A la vegada, és en aquestes mateixes cartes on millor queden reflexats els moments de desànim i de dubtes que assetjen Morris durant la lluita, és també aquí un dels pocs llocs on Morris deixa traslluir alguna sensació de fracàs ²³⁰.

Si respecte dels Burne Jones, la militància socialista de Morris comporta inevitablement un canvi en les relacions, no va succeir el mateix amb d'altres amics històrics de Morris. Webb no dubtà en seguir Morris al socialisme i adherir-se a la majoria de les seves campanyes i militar junt amb ell si bé mai va prendre una part tan activa com Morris. El mateix succeí amb Charles Faulkner fins que el 1887 una paràlisi el deixà invalid. Ara bé, l'experiència socialista reportà a Morris molts nous amics entre militants i dirigents de les diverses organitzacions en les que col·laborà. D'entre aquests, destaquen els membres del partit amb els qui mantingué una relació canviant segons els esdeveniments. Eleanor Marx i el seu company Edward Aveling, Belfort Bax i Andreas Scheu figuren entre les persones amb qui Morris tingué contactes polítics més durables si bé no en mancaren les desavinences a nivell polític. A través d'Eleanor Marx, Morris entrà en contacte amb Engels. Existeixen diversos testimonis sobre la relació dels dos homes, en la majoria provinents d'Engels qui sempre va tenir una actitud ambigua en relació a Morris, molt admirada i afectuosa per una banda, però, a la vegada, totalment desconfiada respecte de les seves capacitats com a líder polític ²³¹. El 1886, Morris va conèixer Kropotkin, persona per la que senti certa atracció i una gran estima a nivell personal però que no el va influir en res d'essencial, malgrat els temors d'Engels, quant al seu pensament o a la visió de la política. No obstant, les amistats més fermes de Morris dins les files del socialisme sorgiren en els cercles

d'intel·lectuals George Bernard Shaw, amb qui divergiren sempre en tot allò referent a la concepció del socialisme, esdevingué una de les persones més properes a Morris. D'altra banda, Shaw no tardà en iniciar una complexa relació amb May Morris comparable a la que molts anys abans s'havia instaurat entre Jane Morris i Rossetti. D'altres amics significatius foren Walter Crane i d'altres membres de les Arts & Crafts vinculats al moviment socialista. De tots, però, l'única persona que havia d'influir Morris fou Emery Walker, un treballador del ram de les arts gràfiques i militant de la SL en la mateixa branca de Morris, la de Hammersmith, el barri on vivien ambdós. A través de Walker, Morris va conèixer un nou ofici susceptible d'esdevenir artístic en la seva perspectiva, la impremta, i fou amb ell que inicià els seus primers treballs en aquest camp, l'edició de *The House of The Wolfings*, i amb qui, posteriorment, va muntar la Kelmscott Press.

1.10. 1890-1896, els darrers anys.

Pràcticament des de principis del 1890, Morris sabia que la Lliga estava arribant al seu fi: i, amb ella, la seva experiència de militant socialista.²³² Tanmateix, va continuar assistint a les reunions de la Lliga fins que finalitzà la publicació del *News of Nowhere* a COMMONWEAL. Fins al mes d'agost els anarquistes no aconseguiren d'arraconar definitivament Morris, substituint tots els membres del Comitè Central per adeptes seus, i separant-lo a ell del càrrec d'editor del WEAL. Pel novembre Morris publicava el seu comiat definitiu i deixava la Lliga amb tota la branca de Hammersmith. Abandonava, així, la militància activa però no el socialisme i molt menys la seva vinculació al moviment obrer. En la carta en que comunicava a Bruce Glasier la decisió de deixar la Lliga afirmava "I am not going to retire"²³³

La branca de Hammersmith continuava encara cohesionada al voltant de la figura de Morris i el 21 de Novembre del 1891, en el moment de notificar a la Lliga la decisió de sortir-ne en bloc, tots els seus membres van decidir reconstituir-se com organització independent. Es fundava així la Hammersmith Socialist Society, darrera organització de la que Morris en fou un membre actiu. Més que un òrcli polític, la HSS era una mena de club de debat que es limita a continuar les trobades dels diumenges al vespre a la sala del soterrani de la casa de Morris i a publicar algun document. En el manifest escrit en motiu de la formació, Morris es declarava fidel a les seves idees sobre la lluita política i definia els objectius de l'associació com la propagació de les idees socialistes.²³⁴ Des d'aleshores, Morris, en

qualitat de socialista independent, es convertí en el símbol visible més important de la lluita obrera i del moviment socialista d'Anglaterra per a totes les organitzacions, independentment de la ideologia política de cada una d'elles ²³⁵

En iniciar-se la dècada dels 90, tot el moviment obrer havia experimentat un fort impuls. Començaven a sentir-se els primers símptomes de superació de la crisi econòmica que s'havia perllorjat durant tots els anys 70 i 80. S'estava consolidant una nova forma de sindicalisme molt més de classe que el tradicional, vinculat sobretot a l'obrer industrial, i eren aquests nous sindicats els que portaven la veu cantant en la majoria de conflictes socials. Les mobilitzacions obreres promogudes pels Sindicats a finals de la dècada anterior mostraren a Morris el grau d'organització que les Trade Unions havien assolit. Quan s'esdevingué la gran vaga dels estibadors del port el 1889, Morris va veure l'altra cara de la lluita obrera i reconegué la importància política i social d'un moviment d'aquestes característiques, comprenent que començava una nova etapa en el moviment obrer ²³⁶. Va haver de reconsiderar la seva visió de la militància i de les funcions d'un partit si aquest volia tenir una vinculació directa amb els treballadors i servir-los d'expressió política. D'altra banda, tant la SDF com la SL s'havien perdut en guerres internes i en operacions oportunistes de prestigi fins quedar totalment marginades de la línia empresa pel moviment obrer. La seva incapacitat per comprendre la realitat immediata i per incorporar-se a les lluites sindicals les havia convertit en uns grupuscus minoritaris i aïllats que ni tan sols havien pogut capitalitzar i dirigir el debat sobre el socialisme ²³⁷. Quan els sindicats sentiren la necessitat de disposar d'un òrgan polític coherent amb les seves posicions que podes donar expressió política a les seves reivindicacions laborals, no es dirigiren ni a la Lliga, que aleshores tenia ja un tó clarament terrorista en la visió de la política, ni a una SDF cada vegada més sectària i a la defensiva darrera la personalitat de Hyndman. Tendiren més aviat a seguir alguns dels dictats de la Fabian Society i es dedicaren a construir un nou partit fort que fos capaç de participar en el sistema parlamentari. Morris començà a prendre consciència de tot això arran de la vaga dels estibadors de Londres en el moment que la Lliga iniciava definitivament la carrera vers la seva desaparició política.

"Socialism is spreading, I suppose on the only lines on which it could spread, and the League is moribund simply because we are outside those lines, as I for one must always be" ²³⁸

En qualsevol cas, després d'abandonar la Lliga, Morris es trobà en la posició de l'independent polític que, d'alguna manera, representa els valors més heroics de la lluita obrera. La labor política que Morris desenvoluparà en aquests darrers anys de la seva vida acusarà molt aquest nou status serà invitat als esdeveniments importants de totes les formacions polítiques, en les quals se li reservarà sempre un lloc deferent, i tots els diaris i revistes d'esquerres li demanaran, molt especialment, col·laboració. Aviat es reconciliarà amb Hyndman i, junt amb ell i George Bernard Shaw, el 1893 intentaràn unificar les diverses organitzacions que representen en un únic partit socialista. El resultat de les converses i negociacions entre els tres dirigents serà un manifest conjunt, *Manifest of English Socialists* (1893), que no va tenir cap aplicació ni ressonància en els medis polítics més enllà del fet testimonial.²³⁹

En qualsevol cas, una de les qüestions més sorprenents del Morris d'aquesta època, vista la seva lluita en favor de la unificació socialista, és la postura adoptada en relació a la formació de l'Independent Labour Party que s'havia fundat per aquella època. Blatchford, des de les pàgines del CLARION, instava Morris a recuperar la posició que li corresponia en el lideratge del nou partit en homenatge a la labor desenvolupada en la dècada anterior. Morris no només refusa aquest lloc honorífic sinó que tampoc no va voler afiliar-se al nou partit. En la carta de resposta a Blatchford adduïa com a motiu principal de la seva negativa el seu precari estat de salut des de la greu crisi de gota patida el 1891. La necessitat de reposar l'impediria participar activament en la militància que tota creació d'un partit requeria dels seus dirigents i Morris no volia convertir-se en una mera figura simbòlica sense poder accomplir una funció determinada ni treballar per al partit.²⁴⁰ Tanmateix, no només no va voler incorporar-se al nou partit sinó que, seguint Hyndman i la SDF, va restar completament al marge de tot el procés de formació del que hauria de ser el Partit Laborista anglès.²⁴¹ L'actitud de Morris respecte a l'ILP és potser un dels aspectes més confusos de la seva figura política en aquesta època. Unicament Bruce Glasier destaca les simpaties de Morris pel nou partit, però cal tenir en compte que Glasier, antic militant de la S.L., fou un dels primers dirigents que, amb Mahon, abans es separaren de la Lliga per involucrar-se a l'ILP.²⁴² El que sí és indubtable és que Morris va quedar al marge del procés.

De tota manera, alguns aspectes del nou procés polític el van influir i, malgrat que mai no va acceptar teòricament la posició parlamentària i reformista, revisà les seves posicions revolucionàries en funció, segons les seves pròpies paraules, de l'orientació que estaven prenent els esdeveniments.²⁴³ S'havia acabat el temps de les petites organitzacions i dels

grupúsculs que feien proselitisme dels principis del socialisme mentre que l'incipient partit dels treballadors començava a participar en conteses electorals i en els òrgans de govern dels poders locals, seguint en part, l'orientació política marcada per la Fabian Society però també el sistema de reformes que, en els poders locals, havien practicat alguns dirigents radicals en dècades anteriors. Aquest fou un dels temes de reflexió més característic de les poques conferències polítiques que Morris va dictar en aquesta època ²⁴⁴

L'allunyament de Morris respecte del procés polític de l'ILP va ser interpretat per molts contemporanis, i també per alguns crítics posteriors, com una deserció del seu socialisme anterior, d'altres persones, com Burne Jones, Blunt, i d'altres figures destacades de la intel·ligentzia, hi veieren una prova de l'idealisme que havia inspirat Morris en la seva "conversió" socialista i voleren extraure del seu missatge un sistema moral genèric, Kropotkin i alguns destacats anarquistes donaren una interpretació més convenient als seus objectius i apuntaven la possibilitat que Morris, "who would have gone any way with the masses could not go with parties" ²⁴⁵ En termes generals, doncs, es feia creure que el 1890 Morris havia abandonat, vençut, la lluita, desil·lusionat dels partits i de la política. Fossin quines fossin les raons que mantingueren Morris al marge de l'ILP, el fet es que la seva salut era cada vegada més delicada i ja no podia suportar les llargues campanyes ni participar en els moviments d'agitació ²⁴⁶, és igualment cert que Morris va continuar fidel a la causa del socialisme, col·laborant sempre que podia i actuant en qualitat de símbol del moviment sempre que se li demanava. També va continuar escrivint al respecte i declarant-se un convençut socialista sempre que li n donaven ocasió ²⁴⁷. Molts dels escrits filosòfics d'aquesta època, siguin conferències o articles, responen a aquest objectiu. Tanmateix, l'allunyament de la vida política activa fa d'aquests escrits uns textos més reflexius, en els quals Morris es dedica a explicar el seu pensament, a considerar l'ideal pel qual ha estat lluitant, i a reconsiderar els seus possibles errors polítics i tàctics. D'ells se'n despren un cert distanciament passional però també es pot veure un pensament que, sense perdre la vivacitat de les primeres conferències, apareix ja perfectament elaborat.

Des del punt de vista teòric, aquesta és l'etapa més clarament comunista de Morris. La polèmica amb els Fabians desenvolupada en anys anteriors i la discussió amb els anarquistes, havien fet que Morris es refermés molt més encara en el seu socialisme marxista. Així, tal i com explicava ell mateix el 1894,

"I received from some of my Anarchists friends, from whom I

learned, quite against their intention, that Anarchism was impossible, much as I have learned from Mill, against his intention, that Socialism was necessary" ²⁴⁸

El tò reflexiu de Morris i el contingut fonamental del seu pensament pot perfectament resumir-se en el títol d'un important article publicat a la revista anarquista FREEDOM el 1893, *Why I am a Communist*. Durant tota aquesta època, Morris va anar acostant les seves posicions a les d'Engels, refermant-se en el seu socialisme marxista. Això és el que ell expressava en utilitzar el terme "comunisme" en els seus escrits. És més, aquest és el terme que dona títol a algunes de les conferències més famoses d'aquesta època, la que, molt polèmicament, dictà a la seu de la Fabian Society i, una mica com a testament, en les sessions de debat de la H S S ²⁴⁹. Una segona conferència amb un títol molt semblant, *Communism i e Property* (1892) fou dictada, i publicada posteriorment, en un dels actes de H S S Front a Sydney Webb, i d'altres Fabians destacats, Morris reivindicava amb aquests textos la interpretació marxista de la història incorporant-hi el període de la manufactura i la comprensió de les societats medievals que els Fabians havien eliminat de la reflexió. Morris reprenia així el conjunt de la seva reflexió, donant la versió definitiva del que, en els primers temps de la seva vida de conferenciant, havia estat la revisió del medievalisme artístic i ideològic.

Ara bé, en la predilecció de Morris per definir-se políticament com a comunista no hi mancava una certa ambigüitat terminològica. En aquella època, el terme comunista no estava tant precisat ideològicament i política com a l'actualitat, ni necessàriament tenia la vinculació marxista actual. De fet, Morris contribuï una mica a la consolidació d'aquest sentit del mot. Quan precisava la seva posició utilitzant la idea del comunista, volia dir clarament que era un comunista revolucionari en el sentit definit per Marx i Engels en el *Manifest Comunista* del 1848. Paral·lelament, però, la paraula comunista mantenia encara a l'època una certa dependència amb la Comuna de París i la idea de comunista era pràcticament sinònim de "communard" implicant l'acceptació i defensa d'aquesta experiència política. Això era perfectament adequat per definir la posició del Morris madur al respecte. La Comuna de París suposava un dels esdeveniments més heroics del moviment revolucionari i de la història recent de la humanitat. Fou un dels esdeveniments històrics que més interessà Morris i respecte del qual senti més la necessitat de tenir una opinió formada. La seva interpretació dels fets, apareguda en un dels pamflets publicats per la Lliga el 1886 ²⁵⁰, no divergia substancialment de la feta per Marx anteriorment. Morris també hi va veure algunes anticipacions del que seria la societat del futur ²⁵¹, però en

el seu cas la Comuna de París venia a complementar la imatge que Morris s'havia fet de les societats comunitàries, aquelles que Carlyle i Ruskin havien establert com el fonament teòric de les societats autèntiques i que havien trobat en el món medieval, la mateixa que Thomas Moro havia descrit a la illa Utopia, en fi, la mateixa que Morris va descriure en termes literaris i utòpics com a fonament de l'organització social dels anglesos habitants de Nowhere "the system of neighbourly common sense" ²⁵²

No vol dir això que, reforçant la idea de comunitat, Morris renunciés al significat marxista del terme comunista. Ben al contrari, la seva és una síntesi de diverses tradicions entre les quals ocupa un lloc destacat l'obra de Marx. Nowhere es una societat assolida a través d'una revolució de classe que correspon al segon estadi de la societat futura, un cop superat l'estadi del socialisme d'estat. No es pot oblidar que, en aquesta època, va aparèixer un llibre de Morris sobre els principis del socialisme i el pensament de Marx, *Socialism, its Growth and Outcome* (1893), escrit en col·laboració amb Bax, en el qual Morris exposa la seva visió del procés general de la història d'una manera totalment acord amb la interpretació marxista. Ara bé, si Morris va aconseguir donar una imatge tan vivida d'aquest l'últim segon estadi, això es deu a la seva peculiar formació teòrica i al fet que en la seva aproximació a la problemàtica social hi conviuen moltes tradicions diverses de pensament. En aquest sentit, l'aspecte més interessant del comunisme del Morris més madur és, precisament, la originalitat de la seva síntesi i en tots aquells aspectes que el separen de la tradició ortodoxa del marxisme. És, probablement, en aquesta dimensió on rauen els continguts més actuals de la seva reflexió.

Un altre fet destacable de les conferències dictades en aquesta darrera fase de la seva vida es la represa de les temàtiques artístiques i històriques que, ara, reben un tractament més monogràfic. Molts són escrits i publicacions sorgits en motiu de la formació i les activitats de l'Arts & Crafts Exhibition Society, agrupació amb la qual havia col·laborat com a membre i com a president des del 1888. Després del 1890, Morris hi continuarà treballant, preparant algun article per als catàlegs de les exposicions ²⁵³. D'altres textos, possiblement els més innovadors en relació als temes tractats en el passat, són els que tracten concretament els problemes artístics i tècnics de l'ofici que hauria d'ocupar la major part del seu temps a l'època: els llibres, les arts gràfiques i l'ofici d'impressor.

Tal i com anteriorment s'ha esmentat, al final de la seva vida Morris emprengué la que seria la seva última aventura artística: la creació d'una impremta, primer, i d'una editorial, després per produir el tipus de llibre que més li agradava. A través de les Arts & Crafts, però sobretot de la

figura d'Emery Walker, camarada i veí seu, Morris va descobrir l'antic i difícil art del disseny gràfic per a la impremta. Walker era un impressor que havia treballat en algunes de les impremtes preocupades per millorar la qualitat en la producció editorial a gran escala. En els anys 80 s'havia establert pel seu compte i havia obert un taller de processos fotomecànics per a les arts gràfiques. Els seus interessos personals l'havien portat a estudiar la història específica de la impremta i el disseny de tipus. Animat per Morris i per altres companys del partit com Walter Crane, Walker fou convidat a dictar una conferència sobre la impremta a la seu de les Arts & Crafts en els actes organitzats en motiu de la primera mostra. Per a la seva conferència, Walker utilitzà diapositives tretes en la seva majoria de la col·lecció de llibres antics del propi Morris. Feia temps que a Morris se li havia despertat l'afecció bibliogràfica, practicament des de l'època que li luminava manuscrits i estudiava la calligrafia. La biblioteca de Morris, però, havia estat formada més amb el criteri de la persona interessada en les il·lustracions i els processos xilogràfics que no pas amb el de l'entès en les arts del llibre. Walker li mostrà la importància del disseny de tipus en la creació de la pàgina i composició gràfica del text. Només sortir de la conferència, Morris decidí muntar una impremta i fer els seus propis experiments.²⁵⁴ El 1888, quan havia de publicar la primera de les seves rondalles, *The House of the Wolfings*, es dirigí a la Chiswick Press amb la intenció de participar en el disseny del llibre. Aquesta edició i la de la seva propera novel·la, *The Roots of the Mountains* (1889), constitueixen els dos únics experiments de Morris en el disseny gràfic de llibres per al consum.²⁵⁵

Per la mateixa època, Morris feia les primeres proves en el disseny d'alfabets i a finals de l'any 1890 fonia un alfabet roma de la seva creació, el tipus Golden. Els anys següents, Morris dissenyaria un tipus gòtic del que se'n fonerien dos cossos, coneguts respectivament com el tipus "Troy" i el "Chaucer". Només disposar del primer tipus, el gener del 1891 Morris adquirí un local prop de casa seva, a Hammersmith, i hi va instal·lar una premsa Albion iniciant la producció de llibres. La Kelmscott Press quedà definitivament fundada després de signar un contracte amb una editorial per a que s'encarregués dels problemes comercials dels seus llibres. Durant tot aquest temps, Morris va estar preocupat amb les qüestions tècniques de la impremta: calia obtenir un tipus de paper que fos del seu gust i una tinta que donés el resultat buscat. Paral·lelament, Morris es posà a dissenyar els llibres i a dibuixar tots els ornaments necessaris per a les seves edicions. Burne Jones fou l'encarregat de suplir les il·lustracions necessàries i el 1893 ambdós amics s'embranchaven en una darrera col·laboració que havia de

simbolitzar el colofó d'una llarga carrera artística paral·lela. l'edició del *Kelmscott Chaucer*, l'obra mestra de la Kelmscott Press

Molts són els llibres publicats a la Kelmscott Press a més de la reedició del famós llibre de Chaucer. A causa de la impremta, Morris emprengué una labor literària nova, la de l'editor literari. Era ell qui decidí la línia editorial de la Kelmscott Press tant a l'època en que només era una impremta com posteriorment, quan esdevingué una editorial. Per aquest mitjà, Morris prepara directament algunes transcripcions i adaptacions de llibres antics, escrivint-les ell o encarregant a d'altres autors la tasca d'edició. D'aquesta manera, el catàleg de la Kelmscott Press, compost d'una cinquentena de llibres, és una mostra perfecta dels gustos literaris de Morris. A més dels llibres d'altres autors antics i moderns que reedita, Morris publicà també la majoria dels seus escrits, amb l'excepció del *The Earthly Paradise* i de tots els seus textos teòrics. Entre els llibres que hi apareixeren destaquen tots els de nova creació: el conjunt de les llargues narracions escrites entre el 1888 i el 1896, data de la seva mort. Així, el primer llibre que anaragué imprès per la Kelmscott Press fou la tercera de les novel·les de Morris: *The Story of the Glittering Plain* (1891).

Són aquestes unes novel·les escrites pel pur plaer d'escriure en les que Morris explicava contes i rondalles situats sempre en un passat remot, de vegades localitzat en el temps i l'espai i d'altres no, en les que es narren les gestes d'uns herois en contra del seu destí.²⁵⁶ No hi manca el tò cavalleresc i epic d'altres escrits de Morris, però, respecte dels escrits de la seva joventut, aquest grup de novel·les destaquen pel tractament històric de les societats primitives, en el qual s'hi descobreix els profunds coneixements que Morris tenia sobre la l'Edat Mitjana des dels períodes més antics. Una d'elles, *The House of the Wolfings*, li procura un encomiable elogi d'un historiador alemany qui, en una carta, es mostrava interessat en saber les fonts documentals que havia utilitzat en la descripció de les societats arcaiques i el seu sistema de vida.²⁵⁷ Tanmateix, no és aquest el motiu fonamental ni el tema tractat en les novel·les. Són simplement rondalles explicades per un gran narrador de contes. El propi Morris explicava així el seu plantejament literari en escriure-les responent a un crític que havia volgut veure una alegoria del seu socialisme i de la seva teoria social en la novel·la *The Wood Beyond the World* (1894).

"I had not the least intention of thrusting and allegory into *The Wood Beyond the World*; it is meant for a tale pure and simple, with nothing didactic about it. If I have to write or speak on social problems, I always try to be as direct as possible. On the other hand, I should consider bad art in anyone writing and allegory not to

make it clear from the first that this was his intention, and not to take care throughout that the allegory and the story should interpenetrate. - 258

També a causa de la Kelmscott Press, Morris retrobà en aquesta època una de les seves afeccions anteriors, la de bibliòfil, i durant tot aquest temps es dedica a buscar i adquirir exemplars de llibres antics, de manuscrits i d'incunables. Per una part, els llibres antics constitueixen una font d'inspiració i de documentació per a la seva tasca com a grafista i creador de llibres bells, però, per l'altra, Morris trobava gran plaer en la labor de col·leccionista. La seva biblioteca augmentà tan considerablement que, quan Morris va morir, era ja una de les més importants biblioteques privades d'Anglaterra. Els criteris d'adquisició havien variat respecte el passat i en els anys 90 Morris adquiria ja amb un gran coneixement de causa donant molta més importància als problemes propis de la impremta que al tractament de les il·lustracions.²⁵⁹

Malgrat tot, encara que la Kelmscott Press va suposar per a Morris un centre d'interès i d'activitat prou important al llarg de tots aquests anys i que, en un altre ordre de coses, també ho van ser les seves novel·les -de les que en va escriure unes set-, aquesta és una època molt pausada de la vida de Morris i el to reflexiu que caracteritza les poques activitats polítiques en les que participà es pot trobar en altres aspectes de la seva vida.²⁶⁰ El 1891, Morris va tenir una crisi de gota que desencadena el procés diabètic que el duria a la mort. La convalescència fou llarga i Morris no s'acabà de recuperar mai del tot. Tots aquests anys va tenir recaigudes que l'obligaven a descansar i restar convalescent. Les activitats de bibliòfil foren un entreteniment constant en aquests períodes de malaltia. Tenia sempre la sensació constant de no trobar-se del tot bé i, lògicament, això va influir en el seu sistema de vida i retraient-se en la calma de la vida familiar i en un cert aïllament intel·lectual. Finalment, la primavera del 1896, en el moment que el *Kelmscott Chaucer* entrava en màquines, Morris tenia una darrera recaiguda molt més greu que les anteriors. Va morir el 3 d'octubre del 1896 a Kelmscott House, pocs dies després de veure els primers exemplars del llibre impressos.

1. William Morris, el personatge

Les referències bibliogràfiques que apareixen en les notes utilitzen com element d'identificació la data corresponent a la primera edició del llibre mentre que el número de pàgina correspon a l'edició consultada relacionada en la bibliografia. El criteri respon a la necessitat de deixar constància dels canvis esdevinguts en el tractament de la figura històrica de Morris. Atès que en el text s'ha utilitzat sempre la data corresponent a la primera edició, s'ha mantingut el mateix criteri per a les notes.

- (1) La biografia de William Morris es relativament coneguda en el nostre país doncs ha estat publicada diverses vegades en la bibliografia recent. La celebració, l'any 1984 del 150 aniversari del seu naixement va ser commemorada amb dues exposicions monogràfiques sobre la seva obra i el seu pensament a Madrid i a Barcelona. Els dos catàlegs editats en motiu d'ambdues exposicions inclouen una cronologia detallada de la seva vida.
Veure *William Morris*, Servicio de Publicaciones, Secretaría General Técnica MOPU, Madrid 1984 i *William Morris*, Museu d'Art Modern, Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona, Barcelona 1984.
Per aquesta raó, l'interès d'aquesta introducció biogràfica no es tant la de fer conèixer el personatge sino el de presentar les línies generals que estructuraven la seva evolució personal i permeten delimitar a grans trets les diverses influències rebudes i que incidiren, en més o menys grau, en la formació del seu pensament. De la mateixa forma, el seu objectiu es el d'explicar els períodes globals que separen la seva vida en fases concretes a fi de relacionar la seva situació personal amb el desenvolupament de la seva obra i mostrar com s'introdueixen en la seva reflexió les diverses temàtiques que caracteritzen el seu pensament.
Quant a la bibliografia específica, la biografia model continua sent la de Mackerrill (1897) i respecte a la biografia artística és la d'Aymer Vallance (1897). Entre les biografies aparegudes posteriorment són fonamentals la d'E. P. Thompson (1955) i la de Lindsay (1975). Quan a les dades biogràfiques, són també importants les aportades per May Morris en les Introduccions als volums dels CW i a MM (1936).
- (2) Northrop Frye (1982) *Studies in Romanticism*, nº 3, pàg. 305
- (3) El 1834, quan va néixer William, la família Morris vivia en una casa anomenada "Elm House" a Walthamstow llindant amb Epping Forest. L'any 1840, la família es traslladà sempre dins la mateixa zona a "Woodford House", una espaciosa mansió georgiana que ocupa preferentment els records d'infantesa ap. reguts a *News from Nowhere*. El 1848, després de la mort del pare i quan Morris era ja a l'escola, els Morris es transferiren a "Water House" un edifici també georgià però de dimensions més reduïdes situat també a Walthamstow. La casa encara es conserva i actualment és la seu de la William Morris Gallery. Veure Lindsay (1975), pàgs. 2-3 i 25.
- (4) Carta a Andreas Scheu 5/9/1883, Henderson (1950) pàg. 184
- (5) "ever since I could remember I was a great devourer of books. I don't remember being thought to read, and by the time I was 7 years old I read a very great many books - good, bad and indifferent." Carta de Morris a Andreas Scheu 5/9/1883, Henderson (1950) pàg. 185
- (6) MM CW Introd., i Lindsay (1975) pàg. 2
- (7) *The Beauty of Life* (1880) H&F, CW XXII, pàg. 59

- (8) "When I was a boy, and for long after, except for a piece about Queen Elizabeth's Lodge, and for the part about High Beach, the Forest was almost wholly made up of pollard hornbeams mixed with holly thickets. But when the Corporation of London took it over about twenty five years ago, the topping and lopping, which was a part of the old commoners' rights came to an end and the trees were let to grow" *News from Nowhere* (1890), pàg 196
- (9) Segons autors com Lindsay (1975), la infància de Morris va estar presidida per una intensa relació afectiva entre William i la seva germana gran, Emma. El casament de la germana va suposar el primer gran trauma psicològic de Morris i la primera aparició de l'esquema del triangle efectiu en la vida de Morris. Lindsay compara la relació entre William i Emma a d'altres famoses relacions entre germans victorians (pàgs 39-41)
- (10) *News from Nowhere* (1890), pàg 321.
- (11) Lindsay (1975) pàg 5
- (12) *News from Nowhere* (1890), pàg 322
- (13) "As far as my school instruction went, I think I may fairly say I learned next to nothing there, for indeed next to nothing was taught" Carta de Morris a Andreas Scheu 5/9/1883, Henderson (1950) pàg. 185. Respecte a la vida d'escolar, veure també les cartes de Morris a Phil Burne Jones quan aquest va anar al mateix col·legi que ell Desembre de 1874, Kelvin (1984) pàg. 241
- (14) Lindsay (1975) pàg 23. Veure també el capítol 2.4.2 "Matthew Arnold i les classes mitges"
- (15) "There was a good library at the school to which I sometimes had access" *A rather long-winded sketch of my very uneventful life* Carta de Morris a Andreas Scheu 5/9/1883, Henderson (1950) pàg. 185
- (16) Lindsay (1975) pàg 26
- (17) Carta a Emma Morris 13/4/1849, Kelvin (1984) pàgs 6-8, citada per tots els biografes de Morris
- (18) "and I set myself eagerly to studying these [the prehistoric monuments] and everything else that had any history in it" Carta de Morris a Andreas Scheu 5/9/1883, Henderson (1950) pàg. 185
- (19) *The Beauty of Life* (1880) *H&F, CW XXII*, pàg. 59
- (20) Lindsay (1975) pàg. 35
- (21) E.P. Thompson (1955) pàg. 41, Henderson (1950), *Intrad. Faulkner* (1980), Lindsay (1975) pàg. 33
- (22) Mackail I, citat també per Lindsay (1975) pàg. 44.
- (23) E.P. Thompson (1955) cap. 1er. El propi Morris reconeix l'impacte de Keats en la seva obra i en una de les seves cartes es refereix a aquest poeta com el seu mestre, Carta a Charles Cowden Clark 17/9/1868, Kelvin (1984) pàg. 65. Veure també el capítol 2.1.1. "L'herència romàntica".

- (24) Segons el testimoni de Dixon, Lindsay (1975) pàg. 46
- (25) Benham/Morris (1984) pàg. 194
- (26) Mackail I, pàg. 38
- (27) Lindsay (1975) pàg. 48, Manier i Elia (1976), pàg. 14.
- (28) Mackail I, pàg. 51, MM CW Introd., Lindsay (1975) pàg. 54-55, citat per la majoria d'estudiosos de Morris. Sobre els comentaris de Burne Jones als poemes de Morris, Mackail I pàg. 108
- (29) S'han conservat relativament pocs poemes i textos de la joventut de Morris degut en gran part a que ell mateix els cremà el 1858 després de la publicació del seu primer llibre considerant-los exercicis d'aprenent. Els pocs que sobrevisqueren a la crema foren recollits i publicats per la seva filla May en compondre el darrer volum de les obres completes CW XXIV, part I "Early Poems"
- (30) Mackail I, pàg. 64
- (31) Lindsay (1975) pàg. 72
- (32) Les lectures de Morris a Oxford estan referides en la majoria de biografies. Mackail I, pàg. 38. Paul Thompson (1967) pàg. 167, Roy Watkinson (1967) pàg. 12, Lindsay (1975) capítol 3
- (33) Mackail I, pàg. 63
- (34) Lindsay (1975) pàg. 58 Manier i Elia (1976), pàg. 14
- (35) Manier i Elia (1976), pàg. 14
- (36) Alguns estudiosos de Morris, des de Mackail fins a la pròpia May Morris, sobrevaloren aquesta idea. La creació d'una confraria no era a l'època cap idea original: els Pre-Rafaelistes havien triat aquesta fórmula quasi 10 anys abans. Per una part és innegable que la importància de l'amistat determina moltes de les experiències de Morris, aduic la fundació de la seva empresa. Però en aquestes mateixes experiències són igualment palpables altres vivències i altres sentiments tan importants com l'amistat. Val a dir que en aquest aspecte és on veu més clarament la impròpia d'altres persones, com Burne Jones o Rossetti, que els del propi Morris. Després de la reestructuració de la firma, l'any 1875, rarament s'observen comportaments monàstics o de confreres en la vida de Morris sinó és com a desfiguració de la relació d'amistat pura i simple. Veure Lindsay (1975), pàg. 106, respecte a la Red House i Stansky (1985) pàg. 39
- (37) Per una llista de les col·laboracions, veure Lindsay (1975) pàgs. 71-73. Les de Morris estan publicades al CW vol I
- (38) Burne Jones, Mem. "He knew everything about every place we went to", citat per Lindsay (1975) pàg. 65
- (39) Carta de Morris a Cornell Price, 10/8/1855, Henderson (1950) pàg. 17 i Kelvin (1984) pàgs. 19-20

- (40) Burne Jones, *Mem.*, citat per Lindsay (1975) pàg. 66. Mackail (1901) I, pàg. 78 i descripció de la nit a pàg. 71
- (41) Morris mantindrà aquesta imatge del Pre-Rafaelisme tota la seva vida. Veure la carta de Morris a A. Schou, 5/9/1883 i també *An Address on the Collection of paintings of the English Pre-Raphaelite School*, Birmingham 24/10/1891, MM (1936), I, pàg. 296-310
- (42) Segons el testimoni de Philip Webb "most of his [Morris's] office time was taken up in copying a drawing of the door-way of St Agustine Church, Canterbury", citat per Lindsay (1975) pàg. 76
- (43) Especialment, Lindsay (1975) pàg. 86 "he had taken his decision to become an artist in part no doubt because he was bored with office routine and his minor role under Street, and perhaps in part because he did not see eye to eye with Street in matters of restoration". Veure també Henderson (1950) introd. pàg. xxi.
- (44) Sempre Webb "at last the compass point nearly bored a whole through the drawing board" citat per Lindsay (1975) pàg. 76 Veure també Henderson (1950) pàg. xxi
- (45) Mackail (1901), Lindsay (1975), especialment, Linda Parry (1983) pàgs. 10-11
- (46) Burne Jones, *Mem* I, pàg. 99, citat per Banham/Morris (1984), pàg. 91
- (47) Mackail (1901) I, pàg. 71, veure també el capítol "2 3 4 Ruskin versus Rossetti"
- (48) L'anàlisi dels murals d'Oxford està desenvolupat en l'apartat 5 "Morris dissenyador", les referències al Hogarth Club es troben al capítol 2 3 3 "Els Pre-Rafaelistes"
- (49) Mackail (1901) I, pàg. III, Lindsay (1975) pàg. 78, E P Thompson (1955) pàg. 40
- (50) En paraules de Rossetti, Morris, who has money" Rossetti, *Letters*, Gener 1862, citat per MM (1936) I, pàg. 71
Segons Manier i Elie (1976) pàg. 14, la situació econòmica que Morris havia heretat a la mort del seu pare crearen una certa separació entre ell i els seus amics. Existeixen altres cartes de Rossetti, freqüentment destacades pels biògrafs de Morris, en que es refereix a Morris com a possible client. Veure especialment Mackail (1901) pàgs. 109 i ss, Lindsay (1975) pàg. 76, E P Thompson (1955) pàg. 59
- (51) "taken his decision to become an artist (...) the main force at work was the fascination exerted by Rossetti" Lindsay (1975) pàg. 86
- (52) Mackail era el gendre de Burne Jones
- (53) Lindsay (1975) pàg. 86
- (54) "Topsy will be a painter, he works hard, ( ), loves art more and more every day" *Mem* Burne Jones citat a Lindsay (1975) pàg. 82
- (55) Carta a Louise Baldwin 22/10/1873, Kelvin (1984) pàg. 203
- (56) Veure el cap 5 "Morris dissenyador"
- (57) Veure a Jan Marsh (1986) pàg. 572 documentació i proves sobre el títol veritable del quadre. The painting is now in the Tate Gallery, where it is labelled as Queen Guinevere, although its true title is undoubtedly La Belle Isolt"

- (58) Segons una carta de Rossetti: (citada a W.B. Scott, juny 1857), durant el 1857 Morris estava "busily painting his first picture 'Sir Tristram after his illness in the Garden of King Mark's Palace recognised by the Dog he had given Isault' seguint la narració de Morte D'Arthur, conegut normalment per 'Tristram in the Garden'. Citat per Jan Marsh (1986) pàg. 571
- (59) Sobre el malhumor de Morris quan pintava, veure Lindsay (1975) pàg. 86. Per una anàlisi crítica de la seva pintura i la seva capacitat plàstica, una de les valoracions més acurades i objectives la dona el propi Morris: "I should have painted well so far as the execution is concerned, and I had a good sense of colour; but though I had so to speak, the literary artistic memory, I have not the artistic memory I can only draw what I see before me, and my pictures, some of which still exists, lack movement" Sydney Cockerell, 28/11/1892 *Notes of a biographical talk by William Morris at Kelmscott House* CW XXII, introd. pàg. xxxi
- (60) Jan Marsh (1986) pàg. 571
- (61) Carta de Morris a Carmell Price, 10/8/1855, Henderson (1950) pàg. 17 i Kelvin (1984) pàgs. 19-20
- (62) "the influence of Rossetti, it was, doubtless great, but it had been largely anticipated by the movement of which Rossetti was the protagonist, while in the other hand, Rossetti rather stimulated and encouraged Morris's natural bent than "swayed him out of his own orbit" Lethaby/Steele (1899), pàg. 489. L'article es una ressenya de la primera edició de la biografia de Morris escrita per Mackail (1899). Els autors divergeix amb Mackail en diverses qüestions importants però principalment en la presentació tan negativa que Mackail fa de Rossetti.
- (63) Kelvin (1984) pàg. 28. Paul Thompson (1967) pàg. 11, afirma que Morris ja havia assumit el paper d'artista a Oxford, es a dir, abans de conèixer Rossetti.
- (64) Descrit per Burne Jones, Mem., i citat per Mackail (1901) i, pàg. 111, i Lindsay (1975) pàg. 86
- (65) Qui primer va suggerir aquesta idea fou el propi Morris en escriure la seva curta autobiografia l'any 1883. En aquesta menta una dicotomia que contrasta fortament amb el que serà el contingut fonamental del seu pensament, la interrelació entre art i condicions socials: "and got into my head therefrom some socio-political ideas which would have developed probably but for the attractions of art and poetry" *A rather long-winded sketch of my very uneventful life* Carta de Morris a Andreas Scheu 5/9/1883, Henderson (1950) pàg. 185. La tesi ha estat continuada per Mackail (1901), E.P. Thompson (1955), pàg. 57, P. Thompson (1967), Lindsay (1975) pàg. 94
- (66) E.P. Thompson (1955), pàgs. 40-42
- (67) Carta a Fred Henderson (1885), citat per E.P. Thompson (1955) pàg. 14.
- (68) Veure cap "2.3.4 Ruskin versus Rossetti"
- (69) "For some times Morris's interest lay rather in Ruskin's power of evocation than in his social or artistic doctrines. Dixon says "He had a mighty singing voice, and chanted rather than read those weltering oases of eloquence as they have never been given before or since, it is certain" Lindsay (1975) pàg. 47

- (70) Kelvin (1984) pàg. 28
- (71) Per una anàlisi literària del llibre, veure E.P. Thompson (1955) pàg. 77 i ss. i Lindsay (1975) pàgs. 97-100. Veure també Faulkner (1980)
- (72) Les crítiques dels diferents llibres de Morris aparegudes en els diaris de l'època estan recollides en el volum de Faulkner *The Critical Heritage*, London 1973. Sobre el Morris escriptor existeix tota una bibliografia molt extensa.
- (73) Veure en el capítol 5 "Morris dissenyador", apartats 5.3.1. "L'artesania artística de MMF&Co" i 5.4 "Morris & Co" el procés de treball relatiu a la secció de vitralls i a la de tapissos de la firma comercial de Morris.
- (74) "and lest the painter's influence, refined, delicate, loving as it was tended, if it had any effect at all, to weaken Morris's literary art" Lethaby/Steele (1899) pàg. 490
- (75) Citat per Lindsay (1975) pàg. 91
- (76) Faulkner (1973) Introd. pàg. 13 i Lindsay (1975) pàg. 98
- (77) "Morris himself had undergone a mental revolution, and when the gift of poetic expression came to him in full measure, he was prepared with subject matter alike from his early love of nature and architecture and from his recent introduction to Malory and Froissart" Lethaby/Steele (1899) pàg. 492, Lindsay (1975) pàg. 98, encara va més lluny en afirmar que a *The Defence of Guenevere*, "it was the weaker side of the poems that looked to Rossetti"
- (78) E.P. Thompson (1955) pàgs. 81 i 85
- (79) Mackail (1901), pàgs. 109-111
- (80) "Once again Burne Jones was the leader" Lindsay (1975) pàg. 75
- (81) "I even more than Burne Jones" Cockerell (1892) MM CW XXII, Introd. pàg. xxxi
- (82) Metkei (1982) pàg. 122
- (83) Banham/Harris (1984) pàgs. 151-155 i veure també els capítols 2.3.3 "Els Pre-Rafaelistes" i 2.4.3. "Edward Burne Jones"
- (84) Carta a A. Schou 5/9/1883; Henderson (1950) pàg. 186
- (85) Paul Thompson (1967) pàgs. 17.
- (86) El redescobriments de la Red House es deu sobretot des de que a finals de segle, a partir dels diversos articles dels membres del moviment de les Arts & Crafts i més encara a després dels estudis històrics de Nikolous Pevsner. Veure especialment Pevsner (1936) Per la tesi contrària, veure Paul Thompson (1967) pàgs. 17-18. També Gillian Naylor, *Morris as a pioneer of Modern Design*, ICA (1984) pàgs. 81-86
- (87) Veure en el capítol 5.2 "Fundació de la firma" les referències al testimoni de Rossetti i les causes del nomenament de Morris com a responsable de producció i director de la firma
- (88) Veure el capítol 5.2 "Fundació de la firma"

- (89) Veure Lindsay (1975)
- (90) Destacat primer per E. P. Thompson (1955), ha estat recullit per la majoria de biògrafs posteriors.
- (91) Veure Paul Thompson (1967) pàgs. 16
- (92) Sobre Burne Jones i les tendències classicistes de la seva pintura a partir de 1860, veure el capítol 2.4.3. "Edward Burne Jones"
- (93) *Scenes from the Fall of Troy*, escrits entre 1858 i 1860 i publicats per primera vegada en el volum XXIV dels CW el 1915. Veure també Mackail (1901) I, pàg. 166
- (94) Georgiana Burne Jones comenta que Morris i Burne Jones perleven sovint d'editar el manuscrit il·lustrat d'un cicle de contes que amb el temps esdevindrà el llibre més conegut de Morris *The Earthly Paradise*. Veure Lindsay (1975) pàg. 140
- (95) Mackail (1901) I, pàg. 144, Paul Thompson (1967) pàg. 21
- (96) Mackail (1901) I, pàg. 161
- (97) Lindsay (1975) pàgs. 136-137
- (98) Lindsay (1975) pàgs. 125-126, sobre la relació amb Ruskin, pàg. 81
- (99) "His marriage and the building of Red House mark the climax of the first phase of Morris's revolt - the attempt to build a world within a world whose values and relationships, architecture and manners were distinct from those of modern civilisation which he hated" E. P. Thompson (1955) pàg. 76. Veure també Lindsay (1975) pàg. 217
- (100) "After May's birth, Jenny seems to have decided that she wasn't going to have more children, and she began to move towards the condition of chronic bad health" Lindsay (1975) pàgs. 132
- (101) Veure la famosa carta de Morris a Burne Jones del novembre de 1864, Kelvin (1984) pàgs. 38-39. Veure també Lindsay (1975) pàg. 138
- (102) Per tots els detalls biogràfics genèrics d'aquesta època així com la relació d'activitats desenvolupades a MMF&Co., segueixo principalment la biografia de Lindsay (1975), capítols 7 i 8, el resum biogràfic aparegut com a primer capítol de Paul Thompson (1967), pàgs. 21-34. Per un esquema molt resumit del període, veure el primer capítol de Menier i Elia (1976)
- (103) Lindsay (1975) pàgs. 143.
- (104) La comparació entre la poesia de Morris i els seus dissenys d'estampats prové de Chesterton "if his poems were too like wallpapers, it was because he really could make wallpapers" Citat per Henderson (1950), Introd. pàgs. xxviii i xxxix
- (105) La majoria de crítiques estan recollides a Faulkner (1973) pàgs. 30-78
- (106) "a choice reading for the long dark of London winter evenings"; "his excessively delicate manner" in handling the numerous amours of the gods, so coarsely and barely set forth in the orthodox prose versions was especially welcomed. *The Earthly Paradise*

was perfectly adapted for conveying to our wives and daughters a refined though not diluted, version of those wonderful creations of Greek fancy which the rougher sex alone is permitted to imbibe at first hand". Cites de les crítiques contemporànies recullides per Paul Thompson (1967) pàgs 25-26.

- (107) Carta de Ruskin a Miss Joan Agnew 21/1/1870, *Works*, reproduïda a Faulkner (1973) pàg 189
- (108) "But in its sum it is a confession of defeat: considered within the traditions of the romantic movement, it is a rejection of Shelley's claims for poet, a refusal to sustain the struggle of Keats for full poetic consciousness and responsibility. The tension between the ideal and the real, between the rich aspirations of life and art and the ignoble and brutal fact, which underlies the best of Keats's poetry and (in a more complex way) Morris's own early poems, is no longer present. It is testated in the "Apology" but when the main poem is entered the open conflict has been abandoned" E.P. Thompson (1955) pàg. 121. Després d'E.P. Thompson, tots els autors posteriors han recollit aquesta tesi, és a dir, la diferència literària i conceptual que separa *The Defence of Guenevere* de *The Earthly Paradise* i els altres llargs poemes narratius de la primera maduresa de Morris: en síntesi, aquesta tesi destaca "the distinction between the Romantic idealism of *he Defence of Guenevere* and the dream-like romance of *The Earthly Paradise*". E.P. Thompson (1955) pàg 118
- (109) La primera i més important comentari de Pater sobre Morris aparegué el mateix 1868 a la WESTMINSTER REVIEW sense cap títol. Posteriorment readità aquesta ressenya com a Conclusió del seu llibre *The Renaissance* (1873). Una edició revisada de l'article fou publicada com "Aesthetic Poetry" en el llibre *Appreciations* (1889) Veure Faulkner (1973) pàg 79-92
Sobre Pater, veure el capítol 251 "El moviment esteticista anglès: Pater, Whistler i Wilde"
- (110) Veure el capítol 531 "L'artesania artística de MMF&Co"
- (111) "In the twelve poems of the months Morris intrudes his own personal despair and hopeless hope for the return of love. He abjures all aim of changing the world" Lindsay (1975) pàg 141
- (112) Henry James, Carta a Alice James, Març 1869, a Faulkner (1973) pàg 78
- (113) "Jenny retreated into a self-defensive, enigmatic silence, brooding in her own beauty (...) Morris found himself quite unable to establish any deep relationship with her" Paul Thompson (1967) pàg 27
- (114) "We know for certain that Rossetti loved Jenny, and that many times they slept under the same roof; no more" Paul Thompson (1967) pàg. 30
- (115) "Perhaps the absence of any letters to Jane Morris [escrites per William Morris] earlier than 1870 speaks of a crisis in the late 1860's and suggests strongly that letters of that period, and possibly earlier ones, were destroyed by her". Kelvin (1984) Introd pàg xxx
- (116) Veure especialment les cartes de Morris dirigides a Mrs Georgiana Burne Jones i a Miss Aglata Coronio. Tal i com apunta Kelvin (1984) Introd pàg xxxviii, "that Morris felt keen despair and defeat at this time, we know from his letters to Mrs Burne Jones and Miss Coronio"

- (117) Sobre la concepció de l'ideal femení, el matrimoni i les relacions entre els sexes de Morris en aquesta època, veure Paul Thompson (1967) pág. 31. En segon lloc, veure la introducció de Kelvin (1984) car és el primer autor que demostra l'existència d'una relació d'amistat entre Morris i la seva muller àdhuc durant les infidelitats d'ella que haurien de ser més d'una. Veure específicament, pàgs xxxi i xlii. En el sentit apuntat per Kelvin, resulten particularment significatives les cartes que Morris va escriure als amics més pròxims des del balneari de Bad Elms, Alemanya, on portà a Jenny per raons de salut durant l'estiu de 1869, quan la relació de Jenny i Rossetti era ja evident.
- (120) "No glimpse of the inner life of Morris was ever vouchsafed even to his closest friends - *secretum meum mihi*. It was a subject on which he never spoke save in *Love is Enough*" May Morris citat per Lindsay (1975) pág. 188. Veure també Mackail (1901) I, pág. 280, E. P. Thompson (1955) pág. 151 i Paul Thompson (1967) pág. 32.
- (119) E. P. Thompson (1955) pág. 130, Lindsay (1975) pág. 140.
- (120) La majoria de biografes de Morris, excepte Mackail per raons òbvies, assenyalen la possibilitat d'una relació amorosa entre Morris i Georgiana Burne Jones durant els darrers anys 60 i primers 70, coincidint amb el període de relació entre Jenny i Rossetti per una banda i les infidelitats de Burne Jones per l'altra. La seva relació, seria el fruit principalment del sentiment de solidaritat i comprensió a partir del fet de trobar-se ambdós en una situació similar en els seus respectius matrimonis. Lindsay (1975), data l'inici de la relació en el 1871 sense concretar de quin tipus de relació es tracta si bé apunta la idea que la tensió lírica de *Love is Enough* prove del dilema emocional de Morris entre Jenny i Georgie (pàgs. 169 i 188). No existeix cap document que pugui demostrar l'existència d'una relació similar i això roman encara com un dels principals misteris en la biografia de Morris. El fet que Georgie preparés el material que havia de servir de base en la preparació de la primera i "standard" biografia de Morris, el llibre de Mackail el seu gendre, ha fet sospitar de forma generalitzada una manipulació i censura de les cartes de Morris dirigides a Georgiana. En tot cas, seria Kelvin i els estudis de Morris que millor planteja el problema a l'actualitat: "How to describe Morris letters to Georgiana Burne Jones and to Aglaia Coronio is a problem caused by the lack of an answer to a basic question: whether there was physical intimacy between Morris and either of both of these women" (Kelvin, 1984, pág. xxxix).
- El que sí és indiscutible és la forta amistat existent entre Morris i Georgiana Burne Jones a partir d'aquesta època. Seguint el plantejament de Kelvin (id.) "Whatever the truth of the matter, there is no doubt, on the basis of the letters to both, that the relationship with Georgiana was the most important of the two to him. She was the woman to whom he addressed himself most openly and fully on all occasions, with whom he shared his interests and concerns, and not least his political ones. She was the woman, that is, whom he treated as a friend before all others".
- (121) Lindsay (1975) pág. 140 i pág. 169: el 1871 "his need to find some way out of the melancholic resignation of *The Earthly Paradise* and the role of upholsterer was extreme".
- (122) Carta a Miss Story, 10/5/1870, Kelvin (1984) pág. 132.
- (123) L'inici de les segues islandeses "it coincides with what might be called the final extinction of Rossetti's influence over him as an artist, and the gradual loosening which followed of the closer intimacy between them" Mackail (1901) pág. 200.
- (124) Carta a Miss Story, 10/5/1870, Kelvin (1984) pág. 132.

- (125) "You be my grammar as we translate. I want the literature, I must have the story I mean to amuse myself". Citat per Paul Thompson (1967) pàg. 33 a partir de la CAMBRIDGE REVIEW, 26/11/1896. Recullit també per Lindsay (1975) pàg. 151.
- (126) L'impacte de la literatura islandesa i l'emoció experimentada en el seu descobriment pot resseguir-se perfectament a través de les cartes escrites als amics entre 1869 i 1870. Veure especialment la carta a Swinburne del 21/12/1869, la carta a Ch E Norton de la mateixa data i la dirigida a W. Bell Scott del 15 de Febrer de 1870, Kelvin (1984) pàgs. 98-100 i 109.
- (127) Publicats ambdós en el 7è. dels CW amb els títols *The Story of Grettir the Strong* (1869) i *The Story of the Volsungs and Nibelungs* (1869).
- (128) El coneixement de la saga dels nibelungs a través d'Islàndia hauria d'enfrontar Morris amb Wagner per qui mai va sentir cap especial interès. Mes aviat considerava una frivollitat el convertir una història tan important en el motiu d'una òpera, "the most rococo and degraded of all forms of art". Carta a Henry Buxton Forman, 12/11/1873, i també la carta a Aglaja Coronio del 4/9/1876 després del 1er Festival de Bayreuth. Kelvin (1984) pàgs. 205 i 318. Sobre la relació entre Wagner i Morris i la bibliografia específica sobre el tema, veure Lindsay (1975) pàg. 215.
- (129) Per una explicació psicologista de l'atracció de Morris per Islàndia i la literatura èpica, veure Lindsay (1975) pàg. 155.
- (130) Citat per Lindsay (1975) pàg. 154-155. També referit per Mackail, I, pàg. 201.
- (131) Veure especialment E.P. Thompson (1955) pàg. 188.
- (132) Veure Mackail, I, pàgs. 196-197.
- (133) Observat també per Lindsay (1975) pàg. 207. Veure especialment les cartes dirigides a Aglaja Coronio durant els primers anys 70. Respecte a la poca importància de la literatura en èpoques posteriors de la seva vida, veure especialment la carta dirigida a Georgiana Burne Jones del 13/10/1879: "As for poetry, I don't know and I don't know. The verse would come easy enough if I had only a subject which would fill my heart and mind but to write verse for the sake of writing is a crime on a man of my years and experience" (Kelvin, 1984, pàg. 524 i Henderson, 1950, pàg. 132). També és simptomàtic el fet que, a principis de 1877, Morris no acceptés la plaça de professor de poesia a Oxford i que expliqués la seva renúncia perquè "I can scarce call myself a man of letters." Carta a Mr. Thursfield, 16/2/1877, Kelvin (1984) pàg. 347.
- (134) Veure especialment E.P. Thompson (1955) pàg. 188. Per aquest autor, això explica en gran part la pèrdua progressiva de qualitat i tensió literària en els escrits de Morris.
- (135) *Journals of Travel in Iceland* (1871 & 1873). Publicats en el 8è. volum dels CW. Extractes del primer viatge estan publicats a Mackail I, pàgs. 245 i ss.
- (136) En la dels escrits on apareix més clarament aquesta dicotomia és a *News from Nowhere* (1890), especialment en el capítol en que un dels personatges pregunta perquè a Nowhere, aquest paradís de la felicitat real, no hi ha una bona literatura o almenys tan bona com la del segle XIX. Cap. XII.
- (137) Veure les cartes dirigides, una a Aglaja Coronio del 24/10/1872 i l'altra a Louie Baldwin del 26/3/1874; Kelvin (1984) pàgs. 167 i 218-9 respectivament.
- (138) E.P. Thompson (1955) pàg. 194 i Lindsay (1945) pàg. 148.

- (139) Veure la carta a Aglaia Coronio del 25/11/1872 (Kelvin, 1984, pàgs. 171-172) primer lloc on Morris admet els seu fracàs personal com a conseqüència de les seves pròpies limitacions ("some cowardice or unmanliness on me"). Veure també la carta a Aglaia del 5/3/1874. "Indeed, I have a good deal to bear considering how hopeful my earlier youth was & what overweeming ideas I had of the joy of life". Kelvin (1984) pàg. 216
- (140) "Indeed we youngsters were more conscious of this element of solitariness in our family life than our elders knew". MM, Introd. als CW, citat per Lindsay (1975) pàg. 175
- (141) Carta a Faulkner 17/5/1871, Kelvin (1984) pàg. 133.
- (142) "I know clearer now perhaps than then what a blessing and help last year journey was to me, or what horrors it saved me from". Carta a Aglaia Coronio del 25/11/1872, Kelvin (1984) pàg. 173. En aquesta carta Morris explica perfectament les seves impressions del viatge a Islàndia i els ensenyaments importants en la seva formació posterior
- (143) En una carta de finals de 1857 o principis de 1858, Ruskin recomenava Morris com il·luminador de manuscrits al conservador de la sala de manuscrits del British Museum "his gift for illumination is I believe as great as any thirteenth-century draughtsman" Citat per Lindsay (1975) pàg. 95
- (144) "we have cleared out of Queen Square as far as our domesticity is concerned I keep my study and little bedroom there, and I daresay as time goes on shall live there a good deal ( ) on the other hand I can always see anyone I want at Queen Square quite safe from interruptions so in all ways it seems an advantage - does it not?" Carta a Aglaia Coronio, 23/1/1873
- (145) Carta a Aglaia Coronio del 25/11/1872, Kelvin (1984) pàg. 173 En el comentari sobre Morris fet per Rossetti arran de la publicació de *Sigurd the Volsung* es pot veure perfectament com Rossetti donava per acabades les relacions personals amb Morris Veure Lindsay (1975) pàg. 215
- (146) Carta a Faulkner 17/5/1871 i Carta a Aglaia Coronio del 25/11/1872, Kelvin (1984) pàgs. 133 i 173 respectivament
- (147) Carta a Webb, 10 d'Abril 1873, Kelvin (1984) pàg. 186 En el comentari sobre Morris fet per Rossetti arran de la publicació del *Sigurd the Volsunges* pot veure com Rossetti donava per acabades les relacions amb Morris Veure Lindsay (1975) pàg. 215
- (148) *The Life and Death of Jason* (1867) 7è llibre, Mackail I, pàg. 198
- (149) "Frederick Leach of Cambridge, who was Morris's favourite decorator -pintor mural- was carrying out 2 or 3 jobs a year for the firm between 1867 and 1870 In 1871 there were 9 jobs, the next year 14, and by 1878, 48 " Paul Thompson (1967) pàg. 36
- (150) La correspondència entre William Morris i Thomas Wardle està parcialment publicada a Henderson (1950), a MM CW Introd. i MM (1936) i, també hi ha alguns extractes a Mackail (1897, 1901) La recopilació completa de les cartes fins el 1880 està publicada a Kelvin (1984) i
- (151) Carta a May Morris del 25/2/1878; Kelvin (1984) pàg. 347, Henderson (1950) pàgs. 64-85 "Since you have done me the great honour of choosing me for the President

of your Society of Arts for the past year..." *The Art of the People*, conferència dictada a la seu de la societat el 19/2/1879.

- (152) El terme "Art Furniture" fou divulgat a Anglaterra en els anys 70 per referir-se a la producció d'un determinat tipus de mobiliar amb qualitat artística. El fenomen està a la base del desenvolupament del disseny com a professió específica en la dècada dels 80 i estableix el marc conceptual del moviment de les Arts & Crafts. Veure Pevsner (1968), Bae (1957), MacCarthy (1982) i Stansky (1985).
- (153) "I can scarce call myself a man of letters: and moreover I have a peculiar ineptitude for expressing myself except in the one way my gift lies". Carta a Mr Thursfield 16/2/1877, Kelvin (1984) pàg. 347; Henderson (1950). Segons Kelvin, la plaça vacant era la de F.H.C. Cole (1810-1888) i no la de Mathew Arnold com suggeria Mackail Kelvin (1984) pàg. 367
- (154) Paul Thompson (1967) pàg. 43
- (155) Carta a l'editor del THE ATHENAEUM del 5/3/1877. Henderson (1950) pàgs 85-86. Kelvin (1984) pàg. 351
- (156) Paul Thompson (1967) pàg. 45
- (157) Les dates corresponents a l'activitat de conferenciant de Morris estan extretes del calendari elaborat l'any 1962 per E. LeMire i publicat com a appendix en la seva edició de les conferències no publicades de Morris (1969)
- (158) Carta a Jenny 29/11/1877, Kelvin (1984) pàg. 415
- (159) "I finished my lecture yesterday after very hard work at it I deliver tomorrow in a dismal hole near Oxford Street I am not sanguine as to its reception"
Carta a Jane 3/12/1877, Kelvin (1984) pàg. 416
- (160) Carta a Nicholson 30/8/1877, Kelvin (1984) pàg. 396
- (161) LeMire (1969) appendix
- (162) Carta a A. Scheu, 5/9/1883, Henderson (1950) pàg. 187
- (163) M.M.C.W. introd. vol XVI, pàg. xvii
- (164) Carta a Wardle, Març 1878, Mackail, Henderson (1950) pàg. 113 També *Of the Popular and Decorative Arts* (1880), M.M. (1936)II, pàg. 69
- (165) *How I became a Socialist*, JUSTICE, 16/6/1894, Morton (1973) pàg. 242
- (166) Especialment, *Progress & Poverty* (1882), Sobre Burne Jones, veure Memorials (1880), trad. a Metken (1982) pàg. 174
- (167) *How I became a Socialist*, JUSTICE, 16/6/1894, Morton (1973) pàg. 242
- (168) E.P. Thompson (1955) pàg. 269, veure també Meier (1972) cap. 3
- (169) Veure les cartes de Morris a Jane durant el període d'Oneglia l'hivern del 1877-1878 en que comenta dissenys per brodats o brodats d'altres persones, Kelvin (1984) pàg. 420 i ss

- (170) "The most significant letters to Jane, with a view to understanding her, are those that begin in the late's 1870's and discuss, at first, Liberal Party politics. It may be that the end of her affair with Rossetti in 1875 lifted a weight from Morris and made him feel free to write to her. But whatever the cause, the fact is that he apparently assumes that she is informed about politics and able to share in his own analyses of events. That Jane was aware of the larger world, interested in it, and socially sophisticated by the 1870's is suggested by her friendship with George and Rosalind Howard, who liked her and sought her company. Art, politics and literature were the topics of conversation at the Howards' home ( ) Morris's letters to Jane of the late 1870's are evidence that he not only regarded her as a person of intelligence but that husband and wife had found in public affairs circumscribed common ground. What was true of the 1870's, when Morris was active in the Eastern Question Association and in touch with the Liberal Party, remained true in the 1880's, when he became a socialist" Kelvin (1984) Introc. pàg xxxi
- (171) "Withal I never have had any sentiment of affection for this house, though so much has happened to me while I have lived here. I have always felt myself like ( ) lodger here" Carta a Aglata Coronio, 23/1/1873, Kelvin (1984) pàg 176
- (172) Bernard Shaw (1936) i Glasier (1921) pàg 60. Destacat per altres biògrafs contemporanis. Sobre la relació de Morris amb Jane, Kelvin (1984) Introd. pàg xxxiv
- (173) Paul Thompson (1967) pàg 39
- (173b) Mackail (1901) II, pàg 86
- (174) Carta del 13/1/1883, citada per Mackail (1901/49) II pàg 87, Henderson (1950)
- (175) Veure al respecte el capítol 3.1 "La polèmica entorn el pensament polític de Morris: etapes bibliogràfiques i problemes teòrics actuals"
- (176) "I am asked by the Editor to give some sort of a history of the above conversion" "*How I became a Socialist*" (1894), Morton (1984) pàg 241
- (177) La comparació amb les conversions religioses ha estat sovint utilitzada pels estudiosos de Morris per explicar el seu peculiar socialisme. Veure Mackail (1899) i, recentment, Manier i Elia (1976)
- (178) "Morris brought in the movement all the enthusiasm of the convert whose whole life had served as a preparation for conversion" E.P. Thompson (1955) pàg 304
- (179) "Oddly enough, I had read some of Mill ( ) Those papers put the finishing touch to my conversion to Socialism" "*How I became a Socialist*" (1894), Morton (1984) pàg 241
- (180) "Yet indeed I am older, and the year is evil, the summerless season, and famine and war, and the folly of peoples come back again, as it were, and the more and more obvious death of art before it rises again, are heavy matters to a small creature like me, who cannot choose but think about them, and can mend them scarce a whit". Carta a Georgiana Burne Jones 29/8/1882; Henderson (1950) pàg 161
- (181) La biografia política de Morris en aquesta fase de la seva vida és sense cap mena de dubte la d'E.P. Thompson (1955)
- (182) G.D.H. Cole (1956) II, pàgs 364-370. Veure també les pinzellades donades per Mackail (1901/49) II, pàg 82; Lindsay (1975) pàg 252

- (183) El 31 de Maig del 1882, la D.F. havia assumit per primera vegada una resolució clarament socialista. El canvi de nom, en canvi, tingué lloc quan Morris era ja membre del partit. G.D.H. Cole (1956) pàg. 371; E.P. Thompson (1955) pàg. 298, dona el 1883 com a data del naixement del socialisme anglès; pàgs. 344 i ss, per la descripció del congrés de la S.D.F. en que s'aprovà un programa socialista. Veure també Lindsey (1975), pàg. 252
- (184) Sobre la personalitat política d'Henry Meyers Hyndman (1842-1921), veure G.D.H. Cole (1956) pàg. 364-380; E.P. Thompson (1955) 292-337; Meier (1972) pàg. 316; Lindsey (1975) pàgs. 265-266. En general tots els autors esmentats destaquen el seu caràcter autoritari i la seva consciència de classe. Com a detall, tothom recull el fet que Hyndman mai no renuncià el seu barret de copa.
- (185) Per l'opinió que Engels tenia de Hyndman, veure la carta dirigida a Paul Lafargue el 1883 i la carta a Kautsky 22/6/1884. En aquesta segona, Engels dona també la seva opinió sobre Morris. Els biògrafs de Morris que han recullit els diversos comentaris d'Engels sobre el procés de la S.D.F. i posteriorment de la S.L. són Meier (1972) i Lindsey (1975). Per les dues cartes citades, Lindsey (1975) pàgs. 267 i 273.
- (186) "Il n'en reste pas moins que c'est à Hyndman que Morris dut sa première éducation théorique" Paul Meier (1972) pàg. 316. El mateix Morris ho reconeixrà en parlar de la seva formació marxista al famós article *How I became a Socialist* (1894) "I must think from continuous conversation with such friends as Bax, and Hyndman and Scheu" [Morton, 1984, pàg. 242].
- (187) G.D.H. Cole (1956) II, pàg. 382; Morton (1967) pàg. 18.
- (188) G.D.H. Cole (1956) II, pàg. 376; Lindsey (1975) pàg. 298.
- (189) Característiques i procedència social de la majoria de militants socialistes anglesos: G.B. Shaw (1936), G.D.H. Cole (1953) pàgs. 371 i ss; E.P. Thompson (1955) cap. I, Part III "The First Two Hundred", i en general, tots els biògrafs de Morris.
- (190) Des que Morris seia tant ostentós sobre el seu barret de copa en dimitir del seu càrrec al Consell d'Administració de l'empresa minera en que havia estat el seu pare, sempre més va anar vestit de la mateixa manera: una camisa i una jaqueta blava de sarja rústega, els cabells arrissats i una llarga barba. La vestimenta de Morris, pesament artesana, ha estat destacada positivament i negativament pels seus contemporanis. Sempre, però, els va impressionar. Recullit també per tots els biògrafs de Morris.
- (191) Veure a Glesier (1921), pàgs. 29 i ss, el relat de dues conferències, una dictada per Hyndman i l'altra per Morris, i la comparació entre l'estil, la personalitat i la capacitat oratòria d'ambdós homes.
- (192) "Hyndman's conduct after that as to the chairmanship matter made it clear to me that he wanted to have the S.D.F. under his own control for whatever reason, that of course seemed to me a thing to be resisted, but I confess that I shrunk from moving in the matter, partly perhaps from a selfish dislike of quarrels (of any worse name you may choose to give it) but partly also I think from strong desire to keep the party together if possible I persuaded myself that (...) that the breach might be mended & that we might go on with our work in spite of personal dislike between some of us (not me)" Carta de Morris a Jenny en la que li explica una de les reunions de la S.D.F., 7/5/1884, MM (1936) II, pàg. 588. Sobre la personalitat de Hyndman, veure G.D.H. Cole (1953-56); E.P. Thompson (1955); Lindsey (1975) i Meier (1972).

- (193) Pel plantejament de la qüestió parlamentària en aquesta primera època i una valoració de l'actitud de Morris, veure E.P. Thompson (1955) pàg. 455, Le Mire (1962) pàg. 19. Veure també G.D.H. Cole (1956) II, pàg. 373.
- (194) Sobre la personalitat teòrica de Belfort Bax i com va influir Morris, veure E.P. Thompson (1955) a partir de la pàg. 288, i Meier (1972) pàg. 323 i ss.
- (195) Veure a Le Mire (1962) pàgs. 19-22 com havia d'influir la polèmica sobre el Parlament plantejada en la crisi de la SDF en les conferències socialistes de Morris.
- (196) L'acta de dimissió de Morris i els seus companys està reproduïda a E.P. Thompson (1955) pàg. 359. Veure tot el capítol per l'anàlisi dels fets que portaren a l'escissió i com aquesta va tenir lloc, pàgs. 357-362.
- (197) Per una valoració del COMMONWEAL com a revista de partit i com a òrgan de debat ideològic, veure G.D.H. Cole (1956) III, pàg. 162 i E.P. Thompson (1955) pàg. 383 i ss. Thompson dedica tot un subcapítol a comentar la revista.
- (198) Sobre l'originalitat teòrica de Morris socialista, G.D.H. Cole (1953) II, pàg. 382, E.P. Thompson (1955) pàg. 563 i ss., i (1961), recullit posteriorment per la majoria d'autors.
- (199) Carta a Jenny Morris, Febrer 1889, Mackail (1901/49) II, pàg. 218.
- (200) E.P. Thompson (1955) pàg. 311.
- (201) Edward Dowson *Transcripts and studies* (1888), Faulkner (1973) pàg. 310. La frase original de Morris era "an idle singer of an empty day".
- (202) Veure la carta a Jenny Morris del 18/3/1884, MM Introd. CW XIX, pàg. xvi. Citada per tots els biografes des d'E.P. Thompson (1955) fins a Kelvin (1984) Introd.
- (203) En realitat Morris fou arrestat dues vegades i sempre pel mateix motiu: la primera tingué lloc el Setembre del 1885 durant la primera agitació en defensa de la llibertat d'expressió a la via pública; fou aquesta primera vegada que Morris mantingué un estrany col·loqui amb els policies i l'escena fou recollida en el DAILY NEWS. La segona s'esdevingué el Juny del 1886 quan resorgí l'agitació pel mateix motiu, aquesta segona vegada Morris fou deixat amb llibertat amb la fiança d'un "schelling" atesa la seva condició de "gentleman". Veure el respecte Lindsey (1975) pàgs. 294 i 303 respectivament. Veure també MM Introd. CW XIX, per una relació dels escrits públics i privats en els que Morris tracta el problema de la policia.
- (204) Carta de Morris a Georgiana Burne Jones 1/6/1884, Henderson (1950) pàg. 198. Veure el respecte el capítol 5.4 "Morris & Co., Cronologia i activitats de la firma".
- (205) Per una descripció detallada de tots aquests esdeveniments, E.P. Thompson (1955), no obstant estan referits a totes les biografies des de Mackail (1899) i MM (1936) encara que varien considerablement les interpretacions donades dels efectes que tingueren sobre Morris.
- (206) E.P. Thompson és el primer que dona una interpretació de la posició diversa antagonista a la descripció donada per Bax i Shaw que havia estat recollida per alguns biografes com a índici del canvi de posició política de Morris que el portaria a abandonar el socialisme el 1890 [Mackail (1901/49) II, pàg. 205]. Veure E.P. Thompson (1955) pàg. 497-498. Basa la seva interpretació en les conferències *Facing the Worst of It* (1887) i en el capítol sobre la revolució del *News of Nowhere* recullint la suggerència

de Page Arnot (1934). Aquesta ha estat la interpretació donada per la majoria de biògrafs posteriors.

- (207) E.P. Thompson (1955) pág. 427. Thompson data l'aparició d'aquesta idea en l'ànim de Morris a mitjans del 1887
- (208) Veure el próleg d'Engels per la primera edició anglesa del *Capital*
- (209) Les acusacions de "purisme" en relació a la concepció morrissiana del fet i la lluita política són constants a la bibliografia política un cop assumit, des d'E.P. Thompson (1955) els límits de Morris com a dirigent polític. De tota manera, en una carta a Georgiana del 29/7/1888, Morris no dubtava en qualificar-se a si mateix d'idealista "Also I know that there are a good many other idealists (if I may use that word of myself) who are in the same position, and I don't see why they should not hold together and keep out of the vestry-business, necessary as that may be. Preaching the ideal is surely always necessary" Mackail (1901/49) II, pág. 206. Veure al respecte totes les biografies i, en general, els diversos estudis sobre el socialisme de Morris, així, Paul Thompson (1967) pág. 227, Lindsay (1975) pág. 314, per una comparació entre les actituds puristes i les mobilitzacions obreres de l'època, Pearson (1981) pág. 24
- (210) Lindsay (1975) pág. 317. Per una interpretació de la posició de Morris en relació a la posició parlamentària, veure E.P. Thompson (1955) pags. 381-382, a partir dels articles sortits a COMMONWEAL sobre la qüestió, veure també MM Introd. CW XX, pág. xiv i les referències als articles corresponents al WEAL, Paul Thompson (1967) pág. 232 en relació a l'actitud presa per Morris el 1890, Le Mire (1962) pág. 44
- (211) La posició de Morris respecte a la qüestió parlamentària està exposada principalment a la seva correspondència, bàsicament en algunes de les cartes a Georgiana Burne Jones, en les quals Morris és molt sincer en relació als dubtes que l'assetjen, i en les cartes a Glasier, on intenta exposar i argumentar la seva posició. Veure també la carta a Glasier del 23/5/1887 publicada per Page Arnot el 1951. En relació a això, Morris preparà també una conferència titulada *The Policy of Abstention* dictada per primera vegada el 31/7/1887 [MM (1936) II, pags. 434-53]. Veure MM Introd. CW XX, pags. xliiii, Le Mire (1969) Appendix 112. Veure també Lindsay (1975)
- (212) "At present is not worth while even thinking of that, and our sole business is to make socialists" Carta a Glasier 1/12/1886. Veure també l'article aparegut a COMMONWEAL sobre el tema "if we mix ourselves with up with Parliament we shall confuse and dull this fact in people's mind instead of making it clear and intensifying it. The work that lies before us at present is to make socialists, to cover the country with a network of associations composed of men who feel their antagonism to the dominant classes" *Socialism and Politics* WEAL, July (1885), citat segons E.P. Thompson (1955) pags. 381-382. Morris defensava la mateixa posició oposant-se ara ja clarament a la línia empresa per la Fabian Society amb posterioritat el 1890, quan havia ja abandonat les activitats militants. Veure E.P. Thompson (1955) pág. 599
- (213) Sobre la polèmica entre Morris i els Fabians, veure COMMONWEAL 25/1/1890, per una interpretació de la polèmica. E.P. Thompson (1955) pág. 337 i Paul Thompson (1967) pags. 266-267 els comentaris de Morris a COMMONWEAL 17/5/1890 en relació a Graham Wallis aparegut als FABIAN ESSAYS. La crítica d'un Fabian al llibre de Morris apareixia publicada a TODAY el Novembre del 1888, està reproduïda a Faulkner (1973) pags. 315-317. En relació a com Morris portà la polèmica, veure Williams (1958) pág. 282; Lindsay (1975) pags. 334 i 343, i Meier (1972). Veure també E.P. Thompson (1955) tots els darrers capítols. En relació a les experiències conjuntes de Morris i la Fabian Society és particularment interessant l'assaig de G.B. Shaw (1936).

- (214) "At Hammersmith we are having a class on Sundays to bring out young speakers, and try to cure them of stage fever." Carta a Glasier 1/12/1886, MM CW XX, Introd. pàg xi; Crane (1907) pàg. 258. Amb el temps, aquestes reunions del soterrani de Hammersmith esdevingueren actes culturals molt concorreguts. No només Shaw i Crane hi participaren com oradors, entre el públic assistent s'hi trobaven sovint G.H. Wells i Oscar Wilde. Morris se sentia molt orgullós d'aquests actes socialistes fins al punt que al *News of Nowhere* veurà una placa commemorativa d'ells quan visiti la sala.
- (215) *Communism* dictada el 19/2/1893, fou publicada com a pamflet per George Bernard Shaw al Fabian Tract núm 113. Reeditada als CW XXIII pàgs. 325-35. Sobre les altres conferències que porten un títol similar, veure LeMire (1969) Appendix 1 i 2.
- (216) Per la formació de la fracció anarquista dins la Lliga, veure l'explicació del procés a E.P. Thompson (1955) pàg. 366 i ss., recullit i resumit posteriorment per Lindsay (1975) pàg. 312.
- (217) En una carta a Bruce Glasier, primer secretari general del Partit Laborista i aleshores dirigent de la branca d'Edimburgh de la Lliga, Morris feia la següent descripció de la situació: "the whole thing lies in this, that as of course you noticed in the last conference, there were two parts in the League: the old communist one, with which it began, and the anarchist." Carta a Glasier, citada a MM Introd. CW XX, pàg. xlix. Per una interpretació de tot l'afer, veure E.P. Thompson (1955) pàg. 463 i ss., Lindsay (1975) pàg. 341.
- (218) Lindsay (1975) pàg. 319.
- (219) En relació a la polemica amb els anarquistes, veure MM Introd. CW XIX i XX, E.P. Thompson (1955) pàgs. 559-551, LeMire (1962) pàgs. 43-44, Paul Thompson (1967) pàg. 278, Lindsay (1975) pàgs. 302 i 312.
Per la posició de Morris front a l'anarquisme, veure principalment la correspondència política de l'any 1889 i els articles al *WEAL* del mateix any. Concretament, l'abril del 1889 s'iniciava a la revista una polemica sobre la diferencia política i ideologica entre socialisme i anarquisme en la qual Morris porta la veu cantant en la defensa del socialisme.
- (220) Sobre el comiat de Morris de la Lliga, Mackail II, pàgs. 231 i ss., pàg. 237 del procés de tancament de COMMONWEAL, Sobre el procés seguit per la Lliga amb posterioritat a l'abandó de Morris, veure MM Introd. CW XX, per una descripció molt succinta, G.D.H. Cole (1953-56), E.P. Thompson (1955) pàg. 587 i ss., Lindsay (1975) pàg. 341 i ss. Sobre els fets terroristes dels anarquistes de la Lliga, Lindsay (1975) pàg. 355 i ss.
- (221) Sobre la personalitat artística de Dearle i de May Morris, Parry (1983).
- (222) La relació de Morris amb els membres de les Arts & Crafts ha estat molt estudiada per una bibliografia específica. Veure al respecte Stansky (1985). La participació de Morris al moviment motiva la majoria dels seus escrits sobre art i tècniques artístiques d'aquesta època. Veure a MM (1936) I, el capítol *Arts & Crafts Essays*.
- (223) Veure els capítols 4.3 i 4.4 dedicats als escrits teòrics de Morris.
- (224) Alguns d'aquests poemes estan recollits als CW XXIV, Al respecte, veure E.P. Thompson (1955) pàg. 667. Veure també Glasier *Socialism in Song* Manchester, The National Labour Press, 1900.
- (225) Morton (1967) pàg. 20, veure també Lindsay (1975) pàg. 308.

- (226) El segon volum de l'*Autobiography* va aparèixer el novembre del mateix any. Sobre la manera com Morris va escriure la traducció, veure les cartes del 1887, especialment les dirigides a Georgiana. Veure també Faulkner (1973) per la recepció del llibre.
- (227) Entre alguns dels testimonis dels companys socialistes de Morris, alguns d'ells deixaren constància del tracte amable que reveren de Jeney Morris en les seves visites a la casa, narrades amb un tò prou carinyós, la qual cosa contrasta amb la imatge habitual donada pels biògrafs de Morris, especialment entre els que reivindiquen el socialisme de Morris. Des de Bruce Glasier (1921) fins a Cobden Sanderson, W. Crane, Emery Walker i d'altres insignes visitants. De tots, possiblement és Cobden Sanderson la persona que sent més simpatia per la personalitat de Jeney.
- (228) Kelvin (1984) Introd. pàgs xxxii-xxxiii
- (229) Per l'actitud de Burne Jones sobre el socialisme de Morris, veure les Memòries publicades per Georgiana, Motken (1982), i veure també el capítol 2.4.3 dedicat a la figura de Burne Jones. Sobre la relació artística entre ambdós amics al final de la seva vida veure el capítol 10.4, "La concepció del llibre des del punt de vista gràfic".
- (230) Sobre la correspondència entre Morris i Georgiana Burne Jones, veure Kelvin (1984) Introd. Per una anàlisi de la figura de Georgiana en la vida de Morris, veure Lindsay (1975) pàg. 351, i partir de l'evolució de l'ideal femení contingut en els llibres de Morris i com aquest evoluciona des de la Reina Ginebra fins a la Clara i la Helen del *News of Nowhere*.
- (231) L'existència de contactes personals entre Morris i Engels foren suggerits per E. P. Thompson (1955). Veure la relació dels mateixos a Lindsay (1975) i Meier (1972).
- (232) Carta a Glasier del 19/3/1890, Citat per Lindsay (1975) pàg. 345. "But I shall be able to do just as much work for the movement when the League is gone as I do now".
- (233) Carta de Morris a Glasier 16/12/1890, Henderson (1950) pàg. 330.
- (234) El manifest de la HSS està reproduït a Mackail II, pàg. 239. La societat l'aprova el 2/1/1891.
- (235) Veure l'obituari de Morris escrit per Kropotkin a FREEDOM el Novembre del 1896. [Faulkner 1973, pàg. 400]. Sobre la situació política de Morris en aquesta època, E. P. Thompson (1955) cap. III VII, Lindsay (1975) pàg. 357 citant Thompson.
- (236) Així per exemple, la històrica vaga dels estibadors del moll de Londres del 1889 feu reconsiderar molt aprofundidament la importància de la lluita sindical. Veure Paul Thompson (1967) pàg. 231. Veure també la interpretació que E. P. Thompson (1955) dona del fet i dels comentaris de Morris al respecte apareguts a COMMONWEAL i en la correspondència privada amb d'altres dirigents polítics. Per un resum de la qüestió, Lindsay (1975) pàgs. 339-340.
- (237) Sobre el fracàs polític de la Lliga com a partit i de Morris com a dirigent polític, veure G. D. H. Cole (1953) II cap. 14, E. P. Thompson (1955) pàg. 572, possiblement l'autor més rotund, veure també Lindsay (1975) i Paul Thompson (1967).
- (238) Carta a Glasier del 19/3/1890, Citat per Lindsay (1975) pàg. 345.
- (239) Així, segons Mackail (1901/40) II, pàg. 289 "the manifesto bears the traces of a joint authorship in which the hand of Shaw and the inspiration of Mr. Sydney Webb are more

plainly visible than those of Morris". Segons E P Thompson, l'estil del manifest assenyala Morris com l'autor principal, veure també Lindsay (1975) pàg 359 "in fact it seems certainly a joint work of Morris and Hyndman, with very little of Shaw"

- (240) E P Thompson (1955) pàg 618, Lindsay (1975) pàg 363
- (241) Per una anàlisi de les raons que impel·liren Hyndman a no vincular-se al moviment polític que formaria l'ILP, veure G.D.H. Cole (1956) pàg 380 i ss. Veure també E.P. Thompson (1955) i Lindsay (1975) pàg 340
- (242) Glasier (1921) pàgs 135 i 137 Referit també per Lindsay (1975) com a prova del compromís polític de Morris en aquesta última època de la seva vida
- (243) Sobre la reconsideració de la seva política anterior en les conferències d'aquesta època i els articles publicats a les diverses revistes, veure E P Thompson (1955) Cap III VII III IV, Veure també G D H Cole (1953) II, pàg 389-390, recullit després per la majoria de biografes
- (244) E P Thompson (1955) pàgs 611-612, veure també Lemire (1962) Introd
- (245) Kropotkin (1896) [Faulkner 1973, pàg 400] La idea ha estat posteriorment recollida per Lemire i interpretada no tant en termes anarquistes com en relació a les característiques de l'activitat política moderna "Morris had lost or changed fundamentally his political ideals. But it may be that he felt less useful in the new kind of agitation. The usually accepted form of campaign speeches, the eulogy of his own champion and denunciation of his opponent, was far outside his normal practice, and there is no indication that he never mastered, or tried to master that technique ( ) he was never able to become a politician" Lemire (1962) pàg 50
- (246) tots els estudiosos i biografes actuals de Morris coincideixen en considerar el motius de salut com la principal causa del comportament polític de Morris en els anys 90 Veure E P Thompson (1955) cap III VII, Paul Thompson (1967) pàg 231, Lindsay (1975) pàg 365 Únicament Lemire apunta la possibilitat que en el fons existissin d'altres raons atès el fet significatiu que tant en el conferències com en les seves activitats privades s'intensifiquin les dedicades a l'art per damunt de les polítiques o teòriques Veure Lemire (1962) pàg 49 i la nota anterior
- (247) En aquest sentit veure els articles *How I became a Socialist* aparegut a JUSTICE el 1894 i *Why I am a Communist* escrit el 1893 per a la publicació anarquista LIBERTY
- (248) *How I became a Socialist* (1894), Morton (1984) pàg 242
- (249) Lemire (1969) Apèndix 1 i 2 Veure també E P Thompson (1961), trad Madrid MOPU (1984)
- (250) Belfort Bax, Victor Dave i William Morris *A Short Account of the Commune of Paris* (1886) Socialist Platform núm 4
- (251) Morton (1967) pàgs 20-21
- (252) *What We have to look for* "MM (1936) II, extractes, citat per E P Thompson (1955) a partir del manuscrit encara no publicat de la conferència de Morris
- (253) *Arts & Crafts Essays* (1889), els textos escrits per Morris estan recollits també a MM (1936) I

- (254) *Arts & Crafts Essays* (1889) recull la conferència sobre la història de la impremta donada per Emery Walker en la primera exposició de la societat. Sobre l'experiència de grafista, tipògraf i impressor existeix una llarga bibliografia especialitzada. Entre la bibliografia més recent destaca el catàleg d'una exposició celebrada a Oxford el 1976 editat per Needham. Veure al respecte tot el capítol 10 "Morris impressor i grafista"
- (255) Watkinson (1967) pàgs 63-64
- (256) Aquestes novel·les són, per ordre cronològic, *The House of the Wolfings* (1888), *The Roots of the Mountains* (1889), *The Story of the Glittering Plain* (1890), *The Wood beyond the World* (1894), *Child Christopher* (1895), *The Waters of the Wondrous Isles* (1895), *The Well at the World's End* (1896), *The Sundering Flood* (1896). Per un comentari molt general sobre aquestes novel·les, Lindsay (1975) pàgs 367-69. Veure la bibliografia especialitzada.
- (257) MM Introd. CW XIV, pàg. xxv, Sparling (1934) pàg. 50, Meier (1972) pàg. 361
- (258) Carta a l'Editor 20/7/1895, Henderson (1950) pàg. 370, citat per la majoria d'estudiosos del Morris poeta i escriptor.
- (259) Needham (1976)
- (260) E. P. Thompson (1955) Cap. III VIII, pàg. 625

2. El temps de William Morris: corrents de pensament en la societat victoriana.

Per damunt de qualsevol característica, Morris va ser una persona profundament vinculada al seu temps. Tan el seu pensament com la seva obra de dissenyador constitueixen una de les múltiples respostes donades a l'època davant la problemàtica específica del segle XIX encara que la seva sigui una de les més suggerents i riques. Es descobreix en l'obra de Morris una forta influència de l'ambient que va viure i de la tradició cultural anglesa, però també de tota aquella època que ell rebutjava amb tan convenciment. En aquest sentit, pot considerar-se Morris com un dels victorians més destacats. Va néixer només tres anys abans que la Reina Victoria ocupés el tron d'Anglaterra i va morir cinc anys abans que ella. Tota la seva vida va transcórrer dins els límits del període victorià, es va formar rebent influències de tots els personatges més representatius de l'època i l'inici de la seva vida professional coincideix amb la meitat del període. El propi Morris serà una de les figures que més contribuirà a definir les característiques d'aquesta etapa de la història d'Anglaterra.

En el seu conjunt, l'època victoriana té suficients característiques pròpies com per definir-la com un període històric en el ple sentit de la paraula. Tant pel que fa a l'evolució de les arts, de l'arquitectura, a la formació del disseny com activitat professional, com pel que fa a la història política i a l'evolució de les idees, el regnat de la Reina Victoria té unes peculiaritats i que la diferencien d'etapes anteriors i posteriors. Però a més, des del punt de vista de l'ambient cultural, de la història del pensament i la seva organització social, l'etapa victoriana constitueix un fenomen essencialment britànic relativament oposat al que succeïa en el Continent per la mateixa època. Durant aquest temps Anglaterra assolí la categoria de primera potència mundial tant en l'aspecte econòmic com polític i aquest fet es reflexarà en no pocs aspectes de la seva cultura.

Probablement un dels fets més representatius en el pensament i la reflexió teòrica és la preocupació per la problemàtica específicament anglesa, sense referir-la ni comparar-la amb les aportacions pròpies d'altres països europeus excepte en contades ocasions. La tradició cultural i l'art, l'arquitectura, les formes polítiques, el sistema legislatiu anglès i l'estructura econòmica de la societat o les condicions socials de vida són sempre presos en consideració acompanyats de l'adjectiu anglès o britànic. Aquest és un aspecte de la cultura anglesa del segle XIX que té una motivació relativament comprensible atès el desenvolupament

econòmic i polític assolit en aquella època per Anglaterra respecte de la resta d'Europa. Per la qual cosa, aquesta consciència, dels victorians de ser la nació innovadora per excel·lència en funció del seu desenvolupament industrial i la satisfacció consegüent, es reflexa una situació aleshores real i indiscutible encara que en analitzar les innovacions concretes no sempre sigui així.

A partir d'aquest sentiment generalitzat de país capdavanter i innovador, no es estrany que la reflexió teòrica centres el seu objecte d'estudi en el propi entorn cultural, però, a la vegada, això afavoreix un segon aspecte característic de la mentalitat victoriana: el reconeixement de les transformacions profundes que havia sofert i que encara estava experimentant, la societat sense que aquestes tinguessin un parangó arreu. Això va difondre de manera més o menys generalitzada la sensació de viure en un període de canvis i transformacions de pertànyer al que Mill anomenava «una etapa de transició». En aquest sentit, la victoriana fou una de les etapes històriques que més consciència tenia de la seva pròpia situació en relació al procés general de la història, fenomen que, en bona mida, provenia del descobriment de la ciència històrica iniciada per la «il·lustració setcentesca» desenvolupada posteriorment pel romanticisme. L'element que potser defineix millor la peculiar aproximació victoriana a la història és la discussió entorn de la lògica del progrés dubtant que sigui aquesta la llei natural que regeix l'evolució de la humanitat a través de temps. La majoria d'autors representatius d'aquesta època reflexionaren sobre la idea de progrés i posaren en dubte l'existència d'una millora històrica. El progrés era utilitzat des de dues perspectives: o bé es volia demostrar la seva existència com una necessitat lògica malgrat que, a la vista dels esdeveniments, era difícil observar cap desenvolupament de la societat vers la millora, o bé es constata la seva inexistència, es considerava la falàcia del progrés i així es podia denunciar el retroces que suposava la nova situació històrica en relació a les condicions de vida. Una i altre posició dominaven el panorama cultural i ocupaven intel·lectuals i filòsofs, però també van condicionar decisions polítiques i van orientar moltes mesures governamentals en la realitat social. Lògicament, els avenços tècnics relatius al confort i a la indústria constituïen el repte més important per ambdós punts de vista.

La Reina Victòria va ser coronada l'any 1837, cinc anys abans el Parlament havia aprovat, després de nombrosos polèmiques, la primera reforma de la llei electoral per ampliar el sufragi. Històricament, l'etapa victoriana és una època sense canvis radicals ni grans innovacions revolucionàries, equiparables a les del segle anterior, fou més aviat una

època concentrada en el desenvolupament i aplicació de les transformacions ocorregudes en el primer terç del segle, conegudes generícament com Revolució Industrial. Durant tot el període, la industrialització domina la situació econòmica fins que és viscuda com un procés inevitable i irrevésible. La "Reform Bill" del 1832 suposa la primera confirmació de les transformacions anteriors i el primer signe d'acceptació del nou sistema econòmic amb totes les seves conseqüències socials i polítiques. D'altres reformes de la llei electoral s'aprovaran durant aquesta etapa i en els darrers anys del regnat es discutirà el vot de les dones com un problema natural. Les graduals reformes de la llei electoral i l'ampliació del sufragi a base de reduir requisits econòmics en el concepte de ciutadà demostren un procés de substitució de les classes dominants però també una gradual difusió del principi de la igualtat política entre els individus i l'accés d'altres classes al joc polític. Així, si la primera reforma fou dirigida per la discussió entre Conservadors i Liberals -és a dir, entre Tories i Whigs-, encara que la figura del Whig s'havia modificat considerablement respecte del seu origen a finals del segle XVIII -la darrera reforma aconseguí desmembrar definitivament el Partit Liberal- aconseguí una nova estructura política que si per una part era tan bipartidista com l'anterior, per l'altra havia variat l'estructura de classes en el joc del poder. En els anys 90, després de la derrota liberal, els remanents més radicals del partit representants parlamentaris de barris obrers s'uneixen a les petites formacions socialistes per formar l'any 1900 el Partit Laborista, o sia el partit dels treballadors industrials seguint en part la tradició organitzativa de les "Trade Unions".

Així doncs, també a la societat victoriana la política anglesa s'organitza al voltant del bipartidisme electoral que en política interior aprova lleis que afavoreixen la implantació del "laissez faire" econòmic i en política externa, l'acompliment del sistema colonial. En aquest sentit, la llei més representativa de la política interior és la derogació del proteccionisme del blat, coneguda com la "Corn Law" del 1846. Significava una de les primeres demostracions de la necessitat de no intervenció del Govern en la lògica econòmica. Tanmateix, el Govern i la Corona no renunciaren al seu paper i participaren activament, encara que com un soci més, en el desenvolupament econòmic. L'exemple més evident d'aquesta actitud són les diverses activitats dirigides a millorar la qualitat estètica de les mercaderies industrials i a promoure el disseny anglès. Principis similars dominen la política colonial de l'època malgrat que, des de punt de vista de les victòries militars, sigui en aquesta època quan el colonialisme anglès sofreix les primeres derrotes serioses: la guerra de

Crimea (1854-56), les revoltes d'esclaus a Jamaica i la cruel repressió exercida pel governador representant d'Anglaterra (1866, conegut generalment com l'affer Eyre), les revoltes de la Índia, país del qual la Reina havia estat coronada emperatriu l'any 1876, l'escàndol de la repressió turca als Balcans entre 1876 i 1878 i l'amenaça de guerra amb Rússia ("the Eastern Question"), la guerra amb els zulus i la desfeta de l'exercit anglès a Africa (1879), el problema de l'autonomia irlandesa ("Coercion Bill" del 1881), i, finalment, l'escàndol de la pacificació d'Egipte (1882) i la derrota de Khartoum l'any 1884, són algunes de les intervencions més desafortunades de la política colonial victoriana. Tots aquests fets transcendiren l'àmbit polític per influir i conformar l'opinió pública, movent amplies campanyes de recolzament o d'oposició al Govern.

Des del punt de vista quotidià, l'època victoriana es una de les fases més importants de la història contemporània. La majoria de costums i hàbits de la cultura occidental tenen el seu origen en aquesta època arribant a consolidar-se en aquest mateix període com a formes de relació social. Paradòlicament, l'organització victoriana de la vida quotidiana, no reflecteix el mode propi de les classes més adinerades i econòmicament dominants, sinó que s'estructura a l'entorn de les classes mitjanes. La famosa moral puritana de recolliment domèstic basada en els valors d'una família reduïda al nucli essencial, i en el principi redemptor del treball com a única forma de superació individual estableixen tot un sistema de vida que per a poder satisfer-lo, necessita d'una reorganització de la cultura material i desenvoluparà un parc d'objectes radicalment nou i encara vivent a l'actualitat.

Entre les seves grans aportacions històriques, la societat victoriana compta amb la definició del model de vivenda burgesa i amb la sistematització ètica i estètica, de la vida urbana, amb la institució dels caps de setmana, de les festes socials o dels dinars al camp. En aquest sentit, serà la moral victoriana, en centrar-se en el culte a la respectabilitat com a valor principal del reconeixement i de la relació social, qui definirà el parc de funcions que caracteritzen la societat actual. La capacitat innovadora, tècnica i estètica de l'època aconseguirà, doncs, incidir i transformar la realitat social fins als aspectes aparentment més insignificants.

Com a període històric, l'època victoriana cobreix una etapa relativament llarga i no sempre homogènia. Per una banda, existeixen característiques generals que unifiquen i determinen el període, però per l'altra, també apareixen diferències estructurals entre les diverses dècades. En general, es poden diferenciar tres grans períodes en el si del

regnat³ el primer ("Early Victorian") s'inicia l'any 1832, data de promulgació de la primera reforma electoral i s'estén fins al 1848, el segon ("Mid or High Victorian"), compren les dècades del 1850 i del 1860, el tercer, ("Late Victorian") comença el 1870 i finalitza el 1901, any en que mor la Reina. El període anterior a la I Guerra Mundial, considerat a la resta d'Europa com l'època del canvi de segle i com la darrera fase del segle XIX, correspon a Anglaterra a la primera fase del període eduardià, el qual, si per una banda constitueix una època de reflux i consolidació de l'herència victoriana, per l'altra és l'època en que la crítica al victorianisme es més despectiva i despiatada. En considerar l'evolució de les arts i de les preferències estètiques en quant a l'arquitectura i el disseny, els períodes tendeixen a desplaçar-se cronològicament encara que també es manté aquesta estructura tripartita. Així, s'observa una mateixa tendència estètica entre els objectes característics de la primera època i els dels anys 50. Des del 1856 s'observen canvis i una nova direcció que es consolidarà vers el 1860 i s'estén fins quasi bé a mitjans dels anys 70. Els anys 80 recullen les tendències dels anys 70 i la seva síntesi reuneix en un sol període el darrer quart de segle.

La primera fase del victorianisme, que coincideix amb la joventut de la Reina, és una època relativament turbulenta. Hereva directa de la Revolució Industrial, presència la implantació general de la industrialització i el capitalisme, i la seva primera crisi econòmica en els anys 40 ("The Hungry Forties"). L'adopció de maquinària en la majoria de sectors bàsics de l'economia comporta desocupació i atur, i desembocara en les primeres revoltes obreres que des del 1838 donaran pas al moviment Cartista i donaran origen a les primeres organitzacions sindicals. En un altre ordre de coses, en aquest temps comença la desintegració del moviment romàntic malgrat que continui vigent fins quasi bé mitjans de segle. El romanticisme derivarà en aquesta època cap a una tradició de rebuig i crítica sistemàtica de la societat industrial basada en l'ideal medievalista. Aquesta tradició crítica fou iniciada per escriptors com Cobbet i els propis poetes romàntics, però troba en el pensament de Carlyle el seu millor difusor. Donarà els seus millors fruits en el període victorià mig, quan el medievalisme esdevé un sistema de pensament i d'anàlisi teòrica relativament coherent. Dickens, Thackeray, Pugin, Ruskin i Morrison són els representants més importants del desenvolupament d'aquesta tradició crítica en la qual, malgrat la diversitat del punt de partida, no es poden oblidar les aportacions crítiques de figures com John Stuart Mill i Matthew Arnold.

El segon període (1850-1870) és una etapa de relativa calma política caracteritzada pel benestar social i la prosperitat econòmica. Tanmateix, les demostracions obreres de la dècada anterior provoquen tota un corrent de pensament preocupat per les condicions de vida de la classe obrera. Aquesta és l'època de la fundació de moltes societats protectores i benefactores, destinades a denunciar els abusos contra els pobres i debils. L'exemple més evident es la societat per a la protecció de la infància, però n'existien d'altres destinades a ajudar les dones o a educar les classes treballadores (Working Men's College). L'aconteixement que presideix aquesta època és la Gran Exposició del 1851 on la indústria anglesa presenta i confirma el seu potencial econòmic. Però si bé des del punt de vista polític aquest és un període relativament tranquil, no ho és tant respecte de l'ambient cultural. En els anys 50, la tendència natural es la confrontació entre idees polítiques, concepcions religioses i sistemes de pensament. La polemica entre phillistinisme i romanticisme nostàlgic sorgeix replantejada entre els utilitaristes i els crítics de l'industrialisme en termes similars a com en l'arquitectura es desenvolupa la batalla historicista dels estils. En els anys 60, però, decau la virulència de les discussions i els diversos bandos descobreixen aspectes positius en les posicions dels seus antagonistes. S'observa una tendència a la recerca d'una síntesi, d'una actitud eclectica que si bé no eliminaria definitivament les fronteres, requira enormement el contingut dogmàtic de cada postura. Així, després del 1870, medievalisme i classicisme perdran el seu caràcter ideològic per esdevenir estudi històric, i al·legories. I tant com la política o l'economia, afrontaran els seus problemes específics de anar-se professionalitzant progressivament.

L'ambient que caracteritza el darrer període es en el fons una continuació de les discussions de l'etapa prèvia. La problemàtica específica que caracteritza els anys 80 no divergeix substancialment en els seus principis i en les idees que defensa de polemiques anteriors, però el substrat ideològic ha canviat radicalment. D'una banda, les divergències que separen Morris de Whistler, o Wilde o Norman Shaw, poden explicar-se per referència als seus precedents històrics però també es veritat que no afronten posicions antagniques representatives de l'oposició entre antic regim i societat industrial. Ben al contrari, quan aquests autors s'oposen al sistema industrial, com és el cas de Morris, ho fan en funció del futur d'una utopia progressista, i quan s'accepta la idea d'una lluita de classes ja no es tracta de l'enfrontament entre el capital i l'aristocràcia sino de prendre partit pel proletariat i la seva societat futura.

Indubtablement William Morris constitueix una de les figures dominants en la segona i darrera etapes del període victorià. Inicia la seva tasca de dissenyador el 1861 i la seva primera casa, la Red House, ha estat sovint considerada com l'edifici que marca el canvi d'orientació de l'arquitectura victoriana. D'altra banda, la seva empresa de decoració es una referència obligada en el panorama vuitcentista del disseny. Morris constitueix una de les figures claus en l'acceptació de la professió del dissenyador i ja des del 1880 fou sovint reconegut com el mestre indiscutible per la majoria de professionals posteriors. Tanmateix, quan es compara la seva obra amb la dels seus contemporanis, Morris apareix com el representant d'una de les línies de treball possibles, encara que sigui una línia fructífera i reeixida. Actualment, resulta quasi bé impossible valorar l'obra i l'aportació de Morris a la tradició del disseny sense tenir en compte als altres professionals, les altres línies de treball i el seu desenvolupament.

De la mateixa manera, el pensament de Morris s'inscriu també en una de les tradicions de reflexió teòrica del seu temps sense que això suposés renegar de la seva originalitat. Fou una de les figures vuitcentistes més influïda per d'altres pensadors i artistes contemporanis i si bé, per una banda, a partir de la seva biografia Morris pot semblar una figura enquadrada en alguns dels moviments i tendències importants a la seva època, per l'altra, els seus escrits palesen un profund coneixement dels diversos corrents integrants del seu ambient cultural. Per això, per a poder destriar les influències que concorren en la formació de la seva obra i del seu pensament, és necessari, abans d'iniciar l'estudi de Morris, fer un recorregut previ pels diversos moviments culturals que defineixen les característiques essencials de l'època victoriana.

L'objectiu de l'itinerari victorià que es proposa és el de situar històricament i presentar els diversos interlocutors que Morris va tenir al llarg de la seva vida. Cronològicament, el recorregut pren en consideració pràcticament la totalitat del període victorià. En les primeres etapes, que comprenen des dels romanticisme fins al 1860, es descriuen els diversos moviments que influeixen Morris directament. La segona, 1860-1890, considera els autors contemporanis respecte dels quals es compara la seva obra. En el cas de les primeres etapes, es presenten per separat les diverses dècades a fi de poder tractar amb més detall les característiques de cada autor i el contingut específic de la seva aportació. En alguns casos, com el de Ruskin, és preferible presentar diversos aspectes de la seva obra atès que la seva influència en la formació de Morris fou decisiva, tal i com el mateix Morris va reconèixer repetidament.

Des del punt de vista de la coherència cronològica, els diversos autors i moviments s'han introduït o bé en l'etapa en que es va difondre més el seu pensament, respectant l'ordre generacional, o bé en l'època en que Morris sent directament la seva influència. Potser el cas més evident és la consideració històrica del moviment socialista anglès, el qual, malgrat ser tractat dins el paràgraf corresponent a l'etapa 1870-1890, coincidint amb el compromís polític de Morris, són revisats aspectes i precedents esdevinguts en fases anteriors.

Atesa la diversitat de l'obra morrissiana, la presentació de l'ambient cultural de Morris té un caràcter panoràmic, la seva amplitud ve determinada per la mateixa biografia de Morris i pel procés de formació del seu pensament. Des del punt de vista temàtic, es formen dues línies històriques paral·leles corresponents a dues tradicions de pensament relativament autònomes entre elles. D'una banda apareix una línia de caràcter artístic, en la qual destaquen la història vuitcentista del disseny i de l'arquitectura i la reflexió teòrica corresponent; la segona, de caire més teòric, resulta dels diversos corrents de pensament sobre la societat anglesa i l'estètica que desembocaran, respectant l'evolució personal de Morris, en una reflexió política. Junt a aquestes dues línies principals apareix la història d'aquells moviments pictòrics i literaris que tingueren una influència en Morris, com és el cas dels Pre-Rafaelistes i dels Estetes de finals de segle.

Entre els corrents de pensament als que no es dona un tractament específic es pot trobar un apartat dedicat a l'anàlisi evolutiva dels corrents medievalistes tant en la vessant artística com política. En alguns casos, la postura medievalista aflora com a raonaments de l'estudi d'alguns autors representatius però es tractara amb més detall en els capítols dedicats al medievalisme de Morris car fou el mateix Morris qui va establir els límits del corrent proposant la seva superació definitiva. Quan a la visió política implícita en el medievalisme artístic, aquesta apareix dispersa al tractar alguns dels autors comentats, com són Carlyle i Ruskin, però cal tenir en compte que també en la vessant política, l'obra de Morris clou el desenvolupament crític del medievalisme dotant-lo d'un contingut polític actual.

Un altre aspecte no considerat especialment són les influències culturals provinents de l'exterior, d'Anglaterra i la relació de Morris amb altres manifestacions artístiques importants a l'època, com el Realisme pictòric, simbolisme, o els que tenen un cert paral·lelisme amb l'obra de Morris. Així per exemple, la visió wagneriana de la mitologia nòrdica o el teatre d'Ibsen i el seu tipus de crítica artística. Tanmateix, Morris no fou

una figura atenta als moviments culturals del Continent, i, apart de sopar una vegada amb Wagner mes per voluntat de Cossima que del propi Morris no sembla compartir en absolut les idees i la concepció artística del compositor. Com explica en una carta⁴, Morris no era gens amant del teatre i encara menys de l'òpera que considerava una forma artística obsoleta i frívola, pròpia d'estils com el rococó i d'èpoques passades, i dissentia i es fet per Wagner de la mitologia nòrdica i de les llegendes de la matèria de Bretanya. En el cas d'Ibsen, si bé una vegada va veure una obra seva, no arribà a comprendre l'àmbit de la crítica de l'escriptor i confessà repetidament no haver sentit cap interès especial per conèixer la seva obra⁵.

Finalment, tampoc no s'han considerat en detall els diversos moviments per a la reforma de la religió característics de la primera meitat del segle XIX i que Morris va viure en la seva infància i primera joventut. Si, per una banda, es pot descobrir alguna influència d'aquests moviments en les seves primeres actituds vitals i vocacionals, com és el cas de Charles Kingsley, aquestes desapareixeren del seu univers de pensament tan bon punt decidí abandonar la carrera eclesíastica per a dedicar-se a l'art. Rarament es troba alguna referència explícita a King o al Moviment d'Oxford en els seus escrits amb l'excepció dels textos autobiogràfics⁶. En aquest sentit, l'element possiblement més significatiu és la seva perduda total d'interès per les qüestions religioses a les quals no s'hi refereix sino es com a fenomen històric⁷. Per aquesta raó Morris ha estat qualificat d'agnostic i fins i tot, d'ateu. Ell es limitava a anomenar-se pagà⁸. Per altra banda, si la seva labor professional està íntimament lligada a la primera època al Moviment d'Oxford i a la seva política de reforma de les esglésies, no hi ha cap signe en els plantejaments dels treballs de Morris que es reconeguin depenents o deutors de les idees defensades per aquest moviment. No foren sino clients molt importants a l'etapa d'inici de la seva empresa de decoració.

2.1. Anglaterra fins al 1840: l'herència romàntica

2.1.1. El llegat del Romanticisme.

Probablement, el nexa d'unió que vincula Morris a l'experiència estètica que va significar el moviment romàntic en la cultura anglesa pot semblar, si més no, relativament remot. Tanmateix no es així. Per una banda, és cert que Morris va néixer el 1834 quan ja havia passat l'etapa d'esplendor del romanticisme i començaven a aparèixer els primers símptomes de superació del moviment en els cercles artístics i literaris. Així mateix, és innegable que, en iniciar la dècada de 1830, el romanticisme havia perdut definitivament el caràcter innovador i combatiu que havia tingut durant el primer terç del segle i la majoria dels artistes més significatius del moviment ja havien desaparegut. Walter Scott havia mort el mateix any que s'havia promulgat la primera reforma de la llei electoral, Coleridge moriria dos anys més tard, i els tres poetes romàntics per antonomàsia: Byron, Shelley i Keats, havien mort a principis de la dècada anterior. Malgrat tot, en iniciar l'era victoriana, el romanticisme constituïa encara la tendència artística més difosa i dominant en l'ambient cultural anglès. D'altra banda, com a sistema de pensament, o més aviat de sentiment estètic, s'havia convertit en un sistema d'actituds i en un codi de conductes a la moda.¹ Les novel·les de Walter Scott continuaven tenint un gran èxit de públic, i molts dels personatges i escenes dels seus llibres s'havien convertit en una de les temàtiques preferides per la pintura històrica de l'època ajudant així a difondre una moda de tipus cavalleresc que abarcava actituds, postures, vestits i un cert gust per les armadures.²

En realitat, el romanticisme fou un dels corrents artístics que va influir més profundament els seus contemporanis fins al punt de condicionar tota l'evolució artística posterior. El seu ideari esdevingué la base de la mentalitat característica de l'home vuitcentista i el sistema de valors victorians és l'herència més directa. Quasi bé totes les qüestions que aborda la societat victoriana tenen una arrel romàntica i sovint no són sinó noves expressions de la mateixa problemàtica encara que plantejada respecte d'una nova situació social. D'aquesta manera, la majoria d'idees definidores de la societat victoriana no són sinó una evolució dels principis romàntics. Es tracta del pensament d'autors com Blake, Coleridge, Wordsworth i Keats

interpretades i desenvolupades al llarg del segle per d'altres autors com Carlyle, John Stuart Mill, Ruskin, Arnold o Rossetti. Per aquesta raó, no és estrany que sovint, quan es considera el segle XIX en el seu conjunt, el romanticisme esdevé el corrent artístic i cultural determinant del caràcter del segle, i tota l'evolució de l'art i del pensament no apareix sino com una evolució i una continuació del seu ideari³.

La difusió social assolida pel que originàriament havia estat un nou corrent artístic excedeix l'àmbit específic de la literatura i les arts plàstiques i, així, el romanticisme esdevé una nova manera de reflexionar sobre la realitat i la seva relació amb l'home. Per aquesta raó, difícilment es pot comprendre el moviment des d'un únic punt de vista i menys encara reduir-lo a una sèrie de caràcters estilístics o formals que puguin reflexar la seva complexitat o explicar les causes de la seva acceptació popular. El romanticisme no s'esgota en un nou estil poètic o plàstic sino que porta implícita una teoria estètica, una visió de l'ètica i, lògicament, també una concepció de la societat i de la seva organització política malgrat que aquesta no sigui la seva aportació més important. D'aquesta forma, el terme romàntic prenque ja aleshores un nou significat i comença a identificar un conjunt d'actituds o més aviat una mentalitat des de la qual hom aborda la seva relació amb l'art, els principis estètics o l'aprehensió de la realitat. Aleshores es possible detectar en les actituds personals de certs artistes individuals posicions romàntiques al llarg de tota la història per la qual cosa la confusió implícita en el concepte augmenta considerablement. No només se l'utilitza per descriure una determinada situació històrica, ja de per si prou complexa sino que serveix per poder rellegir tota la història de la humanitat implicant la concepció romàntica en la mateixa interpretació de determinades practiques històriques, preferentment l'artística. Una revisió similar de la història de l'art significa acceptar la realitat de la dicotomia entre clàssic i romàntic, la qual, sigui expressada pel contrast entre claror i misteri, entre bellesa i sublimitat, o per l'oposició entre racionalitat i sentiment, entre ciència i fantasia, no es sino un dels conceptes bàsics de la mentalitat romàntica. Aquesta ampliació terminològica s'origina en gran part en el si del romanticisme històric, en l'esforç de molts dels seus artistes per contraposar-se a l'estètica clàssica i racionalista heretada dels segles XVII i XVIII.

D'altra banda, en subratllar l'element individual i subjectiu de la creació artística i de l'experiència estètica, el romanticisme és el primer corrent estilístic de la història que no es preocupa tant de fixar regles estètiques i criteris formals, com de caracteritzar la personalitat del creador, per la qual cosa moltes actituds que poden semblar diferents, i

adhuc contradictòries, constitueixen diverses manifestacions representatives d'una única tendència. Els denominadors comuns apareixen quan es considera el romanticisme com l'estil d'un determinat període històric, com un fenomen històric per ell mateix, conferint a les diverses tendències existents una unitat de llenguatge.

L'estreta dependència de la societat victoriana respecte de les idees romàntiques es deu en gran part al fet que el romanticisme no va tenir cap mort violenta de la mateixa forma com tampoc la seva irrupció en el món artístic i literari no va suposar, a Anglaterra, cap revolta especial. Ben al contrari, la manca d'una veritable Il·lustració anglesa⁴ afavorí una línia de desenvolupament de la concepció estètica de l'empirisme filosòfic en un sentit diferent al seguit pel pensament polític i ètic recollit en la tradició liberal i en l'utilitarisme. El romanticisme esdevenia així la continuació dels ideals setcentescs en l'àmbit de l'art i l'estètica.

En termes generals, és impossible no descobrir l'impacte de la Revolució Francesa⁵ a la base de moltes de les actituds artístiques i polítiques dels romàntics. De la mateixa forma, l'avenç de la revolució industrial apareix en el fons de la visió romàntica de l'art i de la missió de l'artista a la societat. Però no només són setcentescs els fonaments socials i històrics del moviment, també les respostes ho són en gran part. Així, la teoria de l'artista germà no és sino una evolució de l'estètica associacionista i psicologista d'autors com Shaftesbury, Hume, Gerard, Burke i Hogarth. També prove del segle de les llums el descobriment de la visió pintoresquista de la naturalesa i dels valors estètics del paisatge, el descobriment del gòtic com un estil artístic, estètica històricament important i no necessàriament lleig. Ja el 1753, Walpole havia reconstruït una casa en estil gòtic i l'experiment suposa un èxit tal que el gòtic esdevingué l'escenari perfecte per a les novel·les gòtiques i la literatura de terror que apareixeren en la segona meitat del segle XVIII i que tant influïren Walter Scott. D'altra banda, adhuc dos aspectes tan característics del romanticisme com són, en primer lloc, el redescobriments de l'Edat Mitjana com un període més de la història similar als altres, i, en segon lloc, el naixement d'una consciència històrica, és a dir d'una noció no tant del pas del temps com de la successió de períodes històrics diferenciats per unes característiques socials i culturals determinades, deriven de la preocupació per la ciència de la història i per la mateixa història present en els pocs autors il·lustrats del segle anterior.

De la mateixa forma, la transició del romanticisme a l'era victoriana no està marcada per cap esdeveniment cultural especialment significatiu com ho havia estat en l'inici del moviment la publicació, l'any

1798, de les *Lyrical Ballads* de Wordsworth. El mateix poeta assistí a la coronació de la Reina Victòria des de la posició de l'artista consagrat i admirat pels seus contemporanis. No havia renunciat als seus principis de joventut, i si es pot descobrir alguna modificació important en el seu pensament aquest es deu més aviat a la seva evolució personal que a un canvi fonamental conforme a la nova situació històrica. Si existeix un canvi de posicions que reflexi l'evolució històrica, aquest s'observa a l'interior del propi moviment romàntic i aleshores s'establiria una diferència entre Wordsworth i Coleridge per una banda i els poetes de la generació següent Byron, Shelley i Keats assistiren a la consolidació de la primera fase de la revolució industrial presenciant les primeres transformacions socials ocasionades per aquesta⁶, i, menyspreant-les en general, sentiren la necessitat d'inhibir-se de la nova realitat social. Però no serà fins a la generació següent, la dels primers escriptors victorians, quan s'inicia sense abandonar la tradició romàntica, una certa superació del romanticisme en direcció al realisme i d'altres formes de literatura crítica, sia des dels pressupostos medievalistes, sia des de la descripció de la realitat contemporània. Per aquesta raó, la generació de Dickens, Browning, Tennyson, Tackeray, Pugin i Carlyle⁷ disfruten de la doble condició de romàntics i de victorians i, així, representen d'una banda el post-romanticisme anglès i de l'altra constitueixen els primers exemples de les noves tendències literàries. En el canvi d'orientació operat per aquests escriptors es fonamenta la figura de Carlyle, un pensador poc preocupat per l'art i pels problemes específics de la creació artística que convertí la teoria estètica del romanticisme i la seva concepció de l'artista en una eina d'anàlisi de la societat industrial i de crítica al sistema de valors burges.

Aquest fou l'ambient cultural en el que va naixer i es va formar William Morris. Si la influència del romanticisme es descobreix tan clarament en la majoria de corrents artístics del segle, aquesta es també patent en William Morris fins al punt que estudiosos de la seva obra no dubten en qualificar de romàntic el seu punt de partida⁸. Una base romàntica es clarament demostrable en relació dels seus poemes i narracions de joventut, més present encara en els seus gustos literaris⁹, però resta per aclarir fins a quin punt existeix una base romàntica en el plantejament i la concepció dels seus dissenys d'una banda, i en el seu compromís polític, de l'altra. En qualsevol cas, la presència de les idees i les actituds romàntiques és una constant de les moltes activitats empreses al llarg de la seva vida. Es poden trobar mencions i comentaris de la poesia romàntica en notes i documents escrits en etapes vitals molt diferents, i, en la seva correspondència personal, ell mateix confessa el seu deute respecte

d'aquests autors¹⁰. Al final de la seva vida, quan Morris es dedicà a editar llibres a la Kelmscott Press, inclou les obres d'alguns poetes romàntics entre els seus llibres preferits¹¹. De tota manera, la component romàntica del pensament de Morris s'observa en aquells aspectes més difícilment aprehensibles car, en realitat, componia el rerefons i el substrat conceptual de tota la seva labor professional i política.

La formació romàntica de Morris fou tanmateix selectiva i no admirava tots els poetes romàntics amb la mateixa intensitat. Mai va aconseguir que Wordsworth li agradés malgrat que, entre el grup d'amics de la Universitat, es parlés d'aquest poeta en termes tan elogiosos com dels altres¹². Li desagradava profundament el seu llenguatge perquè el trobava afectadament populista i també dissentia del moralisme i el pietisme que Wordsworth deixava entreveure en la seva visió de la naturalesa¹³. Tampoc Byron no figura entre els seus autors més admirats i respecte d'ell Morris manté una postura relativament contradictòria. Per una banda, no dubta en incloure'l en una llista dels autors més recomenables¹⁴, però per l'altra no va publicar cap dels seus poemes a la Kelmscott Press. De la mateixa forma, Morris confessa no conèixer Byron profundament ni tenir un gran interès per la seva obra si bé alguns testimonis de personatges que el tractaren personalment demostren que Morris tenia un coneixement bastant matissat de l'obra del poeta¹⁵. En qualsevol cas, l'interès de Morris per l'obra de Byron no data dels dies d'Oxford sino que sorgeix a la seva maduresa per influència de Rossetti i Swinburne, grans admiradors seus. Per aquesta raó, l'obra de Byron no té la mateixa incidència en la formació estètica i literària de Morris que tingueren d'altres autors romàntics, com, per exemple, Walter Scott.

Scott fou essencialment el seu autor de la infància. Segons les seves pròpies paraules, al set anys ja havia llegit totes les *Waverley Novels*, "and I don't remember the time when I couldn't read"¹⁶. Sens dubte, la fascinació de Morris pel món medieval, per la història i pels valors ètics de l'èpica provenen dels escrits de Walter Scott. Però els ensenyaments apresos de Scott durant la infància no haurien configurat tot un univers estètic si Morris no hagués pogut redescobrir-los en forma poètica en l'obra d'un altre autor i aprofundir-los a la joventut. Això fou el que John Keats va suposar per Morris. Ell mateix ho reconeix referint-se al poeta com un dels seus grans mestres¹⁷. En els poemes de Keats es troben contingudes les primeres afirmacions sobre la independència creativa de l'artista, sobre una possible realitat de l'art contrastada amb la realitat de l'experiència quotidiana, la separació insalvable entre l'artista i la realitat, l'eternitat i immutabilitat de la bellesa i de l'univers estètic, el valor de l'art per si

mateix, i la visió del món medieval com el d'un paradís artístic. Amb Keats, l'art i la poesia perden la seva capacitat activa i la potencialitat pràctica per tancar-se en si mateixos, preocupant-se exclusivament per la seva matèria expressiva i per la qualitat poètica de l'obra. A la vegada, atès el sentiment d'extranyació que l'artista experimenta davant el seu entorn social, el material expressiu de l'art deixa de ser una realitat exterior per dependre exclusivament de les vivències personals del propi artista. L'art esdevé així una creació de la facultat d'imaginar altres realitats, i la bellesa estètica ja no es supedita a la possibilitat de contemplar la realitat amb nous ulls sinó a la capacitat de crear amb la fantasia un univers presidit pels valors romàntics que serveixi com a refugi¹⁸. La influència de Keats fou decisiva no tan sols per a Morris sinó per a l'evolució de tota la poesia anglesa posterior al romanticisme, i la seva imprompta es descobreix sobretot en aquells autors que opten per la creació del món immutable i etern de la bellesa i de l'art, com Morris, Burne Jones, els altres Pre-Rafaelistes i els estetes de finals de segle¹⁹. En aquest sentit, és el propi Keats qui clou el cicle més creador del romanticisme recullint les diverses suggerències i idees disperses fins a configurar definitivament el que pot qualificar-se de testament romàntic.

El contingut teòric d'aquest testament es, doncs, l'elaboració definitiva d'una concepció del món i de la vida fonamentada en la percepció i l'experiència estètica que es proposen com a formes de coneixement més poderoses. En aquest sentit, molts dels principis romàntics descobreixen en el fons, un esforç quasi sobrenatural per comprometre la capacitat de la raó i posar de manifest la seva incompetència per individualitzar i resoldre els veritables problemes de l'home. Volen denunciar, doncs, el caràcter reductiu i limitat de l'explicació científica i adverteixen del perill, implícit en tot racionalisme, de convertir la vida humana en un procés mecànic i la societat en una fàbrica. La postura romàntica consisteix essencialment en recordar que existeixen d'altres dimensions en la vida dels homes provant que aquestes no només són importants sinó que en realitat són les qüestions que angonen veritablement l'home. Per aquesta raó, i això és la matèria i el contingut expressiu de l'art i la literatura, els romàntics es preocupen de mostrar la cara oculta de la realitat i la seva immensitat desconeguda, el seu misteri implícit, i la dualitat o pluralitat de tot tipus de fenòmens, siguin naturals o humans. D'aquesta forma, no només la naturalesa adquireix significats anteriorment insospitats i es carrega de sobrenaturalitat²⁰, la mateixa natura humana apareix en tota la seva complexitat, i la limitada raó només pot aspirar a copsir els veritables grans misteris si s'ajuda de la imaginació, la fantasia, l'instint i els

sentiments. La mateixa realitat quotidiana pot aparèixer diferent si se la contempla amb els ulls del sentiment, se l'expressa amb el llenguatge de la imaginació²¹, i, així, els sentiments i les passions esdevenen un camí del coneixement a través de l'experiència personal. Tota la realitat, doncs, adquireix una aura especial que només es descobreix mitjançant la percepció sensible i s'explica com a experiència.

D'aquesta forma, el romanticisme revaloritza la figura de l'artista atorgant-li la funció i la capacitat de descobrir i expressar la realitat transcendent normalment oculta. Els conceptes estètics esdevenen categories del coneixement i, aleshores, el mateix concepte de bellesa es torna un objecte abstracte i artificial, producte de la subjectivitat d'un contemplador estupefacte davant els misteris generals de la naturalesa i la natura humana, integrant així tots els valors negatius pròpis de tot allò desconegut en el seu camp semàntic. El misteri, el terror, el dolor, la tristesa, la por i l'amor desgraciat adquireixen una segona faç que inevitablement presenta una aparença estètica²². Així, el romanticisme abandona l'estètica de la bellesa, de l'equilibri i l'harmonia i de tot allò que requereix de la comprensió racional integrada en l'ideal clàssic substituint-la per l'estètica del sublim. Però el que és més important, el romanticisme fixa d'aquesta manera una nova categoria estètica, el "romance", que denota la component misteriosa dels productes estètics i la seva capacitat per fascinar, d'interessar irracionalment al contemplador. El mateix Morris utilitzarà sovint el terme "romance" com un valor positiu en explicar els requisits estètics i els factors de qualitat artística d'un bon disseny²³. La idea del "Romance" constitueix la base conceptual de la dicotomia entre clàssic i romàntic com a dos models estètics contraposats i irreconciliables que s'enfrontaran durant tot el segle. Pot descobrir-se aquesta dicotomia en la interpretació romàntica de la història de l'art i en la recuperació de tot l'art medieval distingint-lo com una forma diferent d'art igualment autèntic, però allà on la contraposició de clàssic i romàntic serà més important és en l'evolució de l'arquitectura posterior articulada als termes d'una polèmica entre l'historicisme clàssic i el gòtic comunament coneguda com la "batalla dels estils"²⁴.

Tanmateix, el nucli central de l'estètica romàntica és la capacitat per fer sentir, per comunicar i provocar vivències en l'espectador, les quals, d'altra banda, no cal definir ni identificar com a sentiments concrets. Aquest és un dels aspectes del romanticisme que més va captivar el públic lector i que determinarà des d'aleshores els criteris de valoració de l'obra artística²⁵. D'aquesta forma, el romanticisme tradueix el concepte de simpatia utilitzat per la psicologia associacionista per explicar

l'experiència estètica incorporant-hi una dimensió activa que permet a l'espectador situar-se al mateix nivell cultural e intel·lectual de l'artista. Apareix així una de les idees fonamentals suggerides però no definides pel romanticisme com és el canvi de significat de les paraules art i artista²⁶. A través de la poesia romàntica, el mot art deixà de referir-se a les habilitats pròpies i específiques d'una pràctica determinada, oblidant la dimensió tècnica de tot treball artístic valorable per l'esforç i la destresa, i reduint la competència professional a un problema de talent i de contingut conceptual, el qual, al seu torn, no es defineix en termes intel·lectuals o epistemològics. Ben al contrari, l'art és l'expressió de sentiments i vivències personals amb la única obligació, com diu Wordsworth, "de donar un plaer immediat a un Ésser humà posseït per aquesta informació que s'espera d'ell, no en tant que jurista, metge, mariner, astrònom o filòsof de la natura, sino en tant que home".²⁷ D'aquesta manera, l'art esdevé progressivament l'afar d'una sensibilitat especial, definible únicament en termes estètics i desvinculada de qualsevol altra finalitat que la d'expressar totes aquelles veritats essencials inaprehensibles sino es per la imaginació. L'art, doncs, esdevé el privilegi dels genis, uns personatges relativament especials que ja no es reconeixen per una competència professional específica sino per la seva capacitat de mostrar la dimensió oculta i estètica de les coses més comunes i inadvertides²⁸. En aquest sentit, l'artista en tant que geni assolix una grandiositat espiritual que li permet entrar en contacte amb la realitat transcendent a través de la introspecció de si mateix prenent consciència de la seva condició de mirall d'aquesta realitat en la qual desitja dissoldre's²⁹. El romanticisme aconseguirà doncs establir un concepte d'art absolut, que no pot ser referit a cap instància exterior sino es al seu propi sentit i a l'obtenció de la bellesa³⁰.

Així, a partir del Romanticisme, l'art en la seva qualitat de concepte abstracte, esdevindrà el criteri ordenador des del qual distingir les diverses practiques humanes i agrupar-ne algunes atorgant-els-hi la categoria de Belles Arts. Aquestes s'aniran distanciant al llarg de tot el segle fins adquirir plena autonomia i sacralitzar la seva funció social. Lògicament, aquest procés de selecció de les arts es reflecteix també en el món de les idees i els seus àmbits d'influència, i de manera que, a l'època victoriana, sorgeix una dicotomia similar entre l'evolució de les idees i els principis que regeixen el progrés material. Quasi des del 1800, l'actitud romàntica domina la creació cultural -l'art, l'estètica i l'ètica-, mentre que l'actitud científista i positiva regeix la producció material -la innovació tècnica, la creació d'artefactes i la transformació material de l'habitat-

Aquesta contraposició es pot descobrir perfectament en el procés de creació d'artefactes i útils que serveixen per a la vida quotidiana mentre els objectes domèstics, com també els edificis amb un alt valor simbòlic, requereixen de valors artístics i es veuen lligats conceptualment a les idees estètiques i a corrents artístics com el romanticisme, els objectes i edificis utilitaris, en canvi, poden nàixer, desenvolupar-se i difondre's seguint les necessitats més pragmàtiques i la lògica positivista³¹. L'art, convertit en un procés cognoscitiu, restarà lligat als valors del romanticisme i només podrà ser fidel a si mateix, esdevenint una qualitat totalment inaccessible per a la producció d'objectes útils, cada vegada més separada i inconnexa de les Belles Arts i havent perdut els criteris de qualitat estètica propis de la tècnica artesana. D'aquesta manera, la societat victoriana veu com progressivament es confirma la intuïció romàntica de la separació de l'home i la seva civilització, de la civilització i la naturalesa i també de l'home respecte de si mateix.

Possiblement, aquest sentiment tràgic d'extranyació de l'artista, o la persona culta, respecte de la societat sigui una de les idees romàntiques que més va condicionar la consciència victoriana. La influència d'aquest sentiment no prove tant del seu contingut polític com de la seva capacitat per expressar i explicar les característiques de la societat del segle XIX. En aquest sentit, la separació de l'art i la realitat no va significar per als romàntics una renúncia a vincular-se i participar en la realitat social i cultural³². Ben al contrari, presenciaren la consolidació de la societat industrial i compregueren el significat essencial d'aquesta revolució tècnica, vivint la seva situació històrica com una tragèdia. Per això, autors com Blake, Coleridge, Shelley o Keats pogueren expressar tan profundament el seu menyspreu per l'anomenat "esperit de l'època", el resum de la mentalitat i les necessitats productives que s'oposaven a la plenitud humana i a la pràctica artística car tota la societat apareixia sota la imatge del mercat³³. Així, el romanticisme va instituir un rebuig generalitzat de la societat contemporània però sense dotar aquest sentiment de contingut polític, o més aviat, d'un únic sentiment polític. Establint com inevitable l'existència d'una contradicció antagònica entre la imaginació creativa, o sia l'univers del sentiment i la percepció sensible, per una banda, i de l'altra l'intel·lecte crític i analític, el romanticisme plantejava d'igual manera una oposició entre la veritable realitat quotidiana i una realitat possible que l'artista imaginava i desitjava. A la vegada, però, plantejava la seva força expressiva en la impotència de resoldre aquesta contradicció, en la seguretat de que era inevitable. Seran els romàntics més madurs i els seus hereus victorians els que, sobre tot a

Anglaterra, convertiran la insatisfacció romàntica en un factor d'anàlisi i crítica social i, en alguns casos, acabaran per traduir-la en un ideari conservador i autoritari, nostàlgic d'un passat aristocràtic i pre-industrial més simple i fàcil de comprendre però més pròxim a la vida salvatge en una naturalesa idíl·lica i idealitzada